

**LJUBLJANSKI
ZVON**

**T. Z.
XLIV.
JANUAR
1924.**

Vsebina zvezka za mesec januar:

1. Oton Župančič: Plašč	1
2. Stanko Majcen: Medro lesketa se mak	14
3. Juš Kozak: Šentpeter. (Dalje prihodnjič.)	15
4. Fran Albrecht: Iz «Političnih sonetov»	25
5. Dr. Ivan Prijatelj: «Mladoslovenci» in «Mlada Evropa». (Konec prihodnjič.)	26
6. I. A. Krylov: Dva soda. (Iz ruščine preložil B. Vdovič.)	37
7. Miran Jarc: Iz «Mojih molitev»	38
8. Igo Gruden: Jutranja pesem	39
9. Cvetko Golar: Pastirica Urška	40
10. Alojz Gradnik: Svatba v Brdih	46
11. Metod Dolenc: Slovensko ljudstvo na Dolenjskem pred dvemi, tremi stoletji. (Dalje prihodnjič.)	47
12. Književna poročila	53
J. A. G.: Krek, Janez Ev.: Izbrani spisi. — Dr. K. Dobida: Hermann Wendel: Kreuz und quer durch den slawischen Süden. — A. Z.: Branko Radičević: Pesme. — P. B.: Vladimir Nazor: Carmen vitae.	
13. Kronika	60
Fran Albrecht: Hamlet na slovenskem odru. — N. K.: Iz francoske književnosti v letu 1923.	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta

60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravišтво se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruge», z. z. o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

LJUBLJANSKI ZVON

Mesečnik za književnost in prosveto

XLIV. letnik

1924

1. številka

Oton Župančič / *Plašč*

Prolog Veroniki Deseniški

OSEBE V PROLOGU:

DESENIŠKI GOSPOD.

VERONIKA, njegova hči.

SIDA, njegova sestra.

SOSED, graščak.

FRIDERIK II. CELJAN.

VITEZ JOŠT, v celjski službi.

KATICA, služkinja na Desenicah.

Soba v deseniškem gradu.

SIDA (*spravlja v skrinjo vezenino, ki jo je pravkar končala*). KATICA
(*prinese v sobo cinasto in bakreno posodo*).

KATICA: Niso to sama sonca, same lune?

Iz takih, vem, ne je kraljica španska.

SIDA: Pst!

KATICA: Ojoj — nisem vas videla, gospa.

SIDA: Da se krilatka naša ne zbudi.

KATICA: Kako zbudi? Mar je šla zopet spat?

SIDA: Saj ni še vstala.

KATICA: O, kako da ne?

SIDA: Ni še pol ure, kar sem vrata odprla
v nje spalnico. Metulji-sanje
so vztrepetavali ji na očeh,
obotavlja se zleteti z njih;
a nisem jih hotela prepoditi
in sem potihoma zaprla spet.

KATICA (*zaropoče s posodo*).

SIDA: Pst! Kaj pa vendar misliš?

KATICA: Jaz ji ne bom metuljev prepodila,
so že sami sfrčali.

Ni še deset minut, kar sem golobom
šla sipat zrnja... kličem — od nikoder
nobenega... pogledam preko zida,
in spod čez polje bela vsa hiti,
roké razkriljene — tako — ob vsako
pripet oblak golobov: dve zastavi
veselo vihrajoči njej na slavo.

SIDA (*pogleda v Veronikino sobo*).

O, glej, glej, res je: gnezdo prazno že.
Pa sem še pazila. Ljuba mladost!
Da se le kam predaleč ne zgubi.
Dandanes se potika po deželi
vsepolno ljudstva sumno čudnega,
ciganov, klatežev od bogvekod,
razcapancev, ki pesmi nam pojo,
vražarjev, romarjev, popotnikov,
ki nam prodajajo laž za resnico,
resnico ovešajo s slepečo šaro,
da več ne ločiš krinke od obraza.
Sam bog nas váruj. —

Kak črn oblak nam je zagrnil sonce?

KATICA: Oj, svet je poln brezdomcev kot vetrov —
na vrata trkajo in tožijo,
in molijo in svirajo, pojo,
odkrivajo, zavešajo nam sonce
in nosijo nevihte nam in zarje —
kakor jim Bog veli... in Bog jih čuvaj.

SIDA: No, Katica, ne bodi žalostna...
Saj ti pri nas ne smeš več čutiti
brezdomstva...

KATICA: O, saj ne, gospa,
saj ne, samo tako me je obšlo...

SIDA: Kaj pa naš sosed — ali ni še vstal?

KATICA: Kaj se bo gospodična res možila?

SIDA: Ej, upam, da! Mendà ne ostane sama.

Ej, upam, da jo bom oplétala,
ko pride pravi sokol po golobko.

KATICA: A, potemtakem ni...

DESENIČAN *in* SOSED *prideta*. KATICA *odide*.

SOSED: Torej tako... Dobro jutro, gospa tetka.

SIDA: Že vstali, gospod sosed? Dobro jutro.

SOSED: Torej tako, prijatelj, kot sem rekel...

Nič, gospa tetka, čujte le še vi,

kar ostanite; vaše cenjeno

uho bo tudi stvar zanimala.

Torej, prijatelj, in vi, gospa tetka,

da ne razdiramo praznih besed:

jaz lahko čakam, kadar se bo zdelo

Veroniki: meni se ne mudi.

DESENIČAN: Kako pa tiste kure iz Indije?

Vraga — kako se že zovó?

SOSED: Pegatke.

Prihodnjič, kadar prideš, jih boš videl.

Ponos dvorišču! Gospa tetka, da,

dobili boste jajec za nasad.

Glede Veronike pa: moja kri

ne plapola slepó v zeleno strast,

ne plane v plamen, pa upade spet,

jaz, veste, ženim se tako poláhko,

zato pa vztrajno...

pri meni, bogve, voda ne gori...

Nevesto svojo dolgo že poznam...

DESENIČAN: O, saj si bil ji krstni kum.

SOSED: Hej, tetka, nisva takrat skup plesala?

SIDA: In lepe ste šeptali mi v uho!

SOSED: Kar je prinesla sapica pomladna...

SIDA: In spet odnesla — da — sam pih in puh.

SOSED: Vidite: ženin mlad — vse pih in puh.

Exempla docent... Strah me je, da kdo

Veroniki tako ne sviriliri...

Nji treba krepke roke zrelih let...

DESENIČAN: Tiste pegatke — jaz grem kar s teboj,
moram jih videti.

SOSED: Ste kaj premislili?

SIDA: Mladost je za modrost kot mi za strast,

in naša misel gre skozi božja sita:

kadar je presejana — kaj ostane?

DESENIČAN: Tebi se ne mudi — no, saj si rekel;

nji tudi ne — tako vsaj vidimo;

tako je torej vse v najlepšem redu,

in — jaz bi videl rad tiste pegatke.

Sicer pa ž njo govôri.

SOSED: Bom, bom, bom —
a danes ne. Pozdravite mi jo.
Danes se čutim nekam starega.

DESENIČAN: Pa še par dni počakaj, da boš mlajši...
In reci, naj še meni osedlajo,
pridem takoj.

SOSED: Bog z vami, gospa tetka,
in nič zamere; da, ti prideš tudi?

SIDA: Srečo na pot.

SOSED *odide*.

DESENIČAN: Ga vidiš slivarja!
Pozdravite mi jo!
Ta ženin s svojimi pegatkami!
Postilo, rožni venec, škapulir,
ne pa nevesto. Péstuj svoj podgròrn,
glej ples izza peči in z bergljo tolci takt!
Ne vidiš, da ti je odsviralo?
Kadar nam raste volna iz ušes,
ljubezen nima zanje več skrivnosti
in smeje se poskokom hromonogim.
Nič ni s poskokom več — poklek, poklek!
Glej, da spodobno prišantaš do jame
in z vso častitljivostjo ležeš v grob,
če ne, boš še po smrti nam pavliha.

SIDA: Bog ga previdi. — Vendar, brate moj,
moramo misliti, kako bi ž njo.

DESENIČAN: Kako bi ž njo! Kako bi neki ž njo!
Kaj neki treba misliti pri tem?
Naj raste, naj cvetè, kot hoče Bog.
Mar se nam ni razvila na radost?

SIDA: Oj brate — deklice so rahel cvet:
saj veš o kresu zarje Vidove:
večerna se poljublja z jutranjo —
večerna ugasne, jutranja zasine,
med njima pa je nezaznaven hip,
ko sonce docvetè in se osuje.

DESENIČAN: Za moje oči predeš pretenko svilo:
kaj hočeš reči, modra tetka, s tem?

SIDA: Veronika gre v zarje Vidove.

DESENIČAN: Tako, tako, tako...

In jaz ji s klina snemi ženina?

Mar naj razbobnam: dèkle za udajo,
še dosti čedno, s táko in táko doto,
oče matòr, ne bo vam dolgo na potu,
odrine skoro v krtovo deželo!?

Ali naj dam jo temu slivarju?

Ej, modra tetka, prèveč ne modruj.

Kaj ji je hudega? Ej, beži, beži

mi s temi Vidovimi zarjami.

Kaj nezaznaven hip! Par dni se sonce

še obotavlja pred obratom svojim.

Sploh pa — vse to se uredi samó —

in — in — kák pa bi bil brez nje ta grad?

In ti — povej, bi ti brez nje prebila?

Edino od nje so jasne nam te stene,

dokler zrcalijo njeno prisotnost,

naj ona izgine, vse nam oslepé.

SIDA: Ne gre za naju, brat, kako bo nama;
za to gre, brat, da ona nam ne ugasne
nepazoma v samotah teh.

DESENIČAN: Kako?

Kaj nima tukaj mene, nima tebe?

Ni čisti plamen njen kot med dlanmi

zaslonjen varno? Kaj mi govoriš?

Odkod to predeš? Si-li morda kaj

zapazila? Se kaj na skrivnem snuje,

da jaz ne vem?

Ti nekaj pleteš, Sida, nekaj pleteš,

in meni za hrbtòm.

SIDA: In če bi, sam veš, da nič slabega.

DESENIČAN: Kaj pa spet to? Kako? Da res kaj pleteš?

SIDA: Pravim, četudi bi, nič slabega.

DESENIČAN: Ej, res, tako? Zdaj sem pa zlêtel vznak.

Na streho pojdem, da, za petelina,

da bom vsaj vedel, kakšen veter vleče

na Desenicah. Res, nič slabega?

No, to so pa novosti, to. Lej, lej!

Kaj pomirljivo to priznanje.

SIDA: Brat, veš, da sem prevzela njeno usodo
iz materinih rok kot dragoceno
zaupano mi dedščino.

DESENIČAN: To vem.

SIDA: Tako sem dete vtisnila si v dušo,
do takih globočin in bolečin,
da sem sprejela vase ga kot mati
in morala nanovo ga roditi.
In — o — kako ti naj to dopovem? —
V neizprosno divjih krčih materinstva
me vso je preorala grozna slast,
v notrini moji so nabrekli
zgoščeni skrivni viri v burne toke,
neodoljiva me je gnala sla:
pristávila sem dete na dekliške,
na prsi nedotaknjene ... in bog ve, brat,
dete je pilo — pilo iz mene, brat ...

DESENIČAN: Sestra! Kaj, sestra?
Brezdno do brezdna pred menoj globiš,
orjaške stolbe v nikdar sluten svet.
V kakšnih podzemskih tajnih katedralah
slavite službo svojega boga,
ve ženske, tik, tik nas — mi pa topi
ne vidimo, ne slišimo ničesar ...
Sida, oprosti mi.

SIDA: Mladost je moja stala zmedena
pred zagonetnimi nalogami.
Vezivo komajda začeto njene usode
ostalo je v neveščih teh rokah
kot star in nerazumljen rokapis.
Z okorno iglo sem po njem bodljala,
in plahi prsti so poskušali
nadaljevati vzorec, le narahlo
naznačen ... Joj, umikal se je očem,
kot váravo zastrti sklepi božji.
O, kaj trpljenja, kaj omahovanja,
brat, koliko noči z glavó v dlaneh,
obupa in poskusov spet in spet!
Napósled risbo ujamem in uberem
v soj šarovito živ — tedaj začutim,
da se je od mene nekaj poslovilo,
kar mi je stalo ves čas za rameni
pozorno sklonjeno in gledalo
kako spolnujem njeno oporoko.
In vidim, vem, vem, da sem pogodila

nje voljo in namene z detetom,
ker šla pomirjena je zopet spát.

DESENIČAN: Doslej sem mislil, da stoji življenje
na bronastih nogah — kovaško delo —
zdaj pa izvem,
da njega pajčevinasto tkanino
nam drobni, beli prsti snujejo. (*Ji poljubi roko.*)

SIDA: Ne vem, kaj misliš, brat, a res je oboje:
ti kuj, jaz pletem, pa bo res in prav.

DESENIČAN: Sestra se roga, brat ji ne zameri.

SIDA: Ne — sestra veze, in bi rada od brata,
da bi pohvalil njeno vezenino.

DESENIČAN: Pa kar na slepo? Brat bi jo rad videl.

SIDA: Naj bo; a mile sodbe prosim, veš.

Gre k skrinji in vzame iz nje vezen plašč.

Ne, čakaj z grajo — to še ni na lice.
Evo, tako ... Kaj praviš zdaj?

Razgrne pred njim plašč.

DESENIČAN: Umetna roka je sukala iglo,
domiselna jo glava je vodila.
Sijaj, dostojen ram kraljičinih.
Po spretno prepletenem labirintu
teh vitic šeta oko kot po gredicah ...
A Sida, kaj je to?
Tri zlate zvezde tu na sinjem polju —
vraga — ni-li to grb?

SIDA: Ga ne poznaš?

DESENIČAN: Grb! Bogme, celjskih grofov! Celjske zvezde.

SIDA: No, vidiš.

DESENIČAN: Toda kaj naj to pomeni?
Kakšne skrivavnice in rebusi?

SIDA: Da, zdaj je čas, da ti jih razložim.
To je načrt moj za Veroniko,
njenih bodočih potov zemljevid:
po zvutih labirintih vitic teh
privesti hočem jo pod celjske zvezde.

DESENIČAN: In tam?

SIDA: Se naj i njena razblesti.

DESENIČAN: Sestra, kam misliš!

SIDA: Mirnó poslušaj, brat.

Pod celjske zvezde — to se pravi v Krško.

Tam se je udvoril Friderik Celjan

z ženó mu Jelisavo Frankopanko.

DESENIČAN: Ni Modrušanka?

SIDA: To so Frankopani.

Zakaj me motiš, ko sam dobro veš.

Veronika je odrasla Desenicam.

Le molči, brat — ona sama ne sluti —

kaj — ve-li plamen, kam iskre prši,

in ktera vgasne, ktera se razžvézdi? —

kot ti ne veš, res, véruj, da ne veš.

A jaz sem često ujela ji v očeh

odsvite nagle čudnih bliskavic

izza goré devete...

Čas, čas je. Desenice so za njó.

Naj gre na dvor grofici Jelisavi

za dvornico. Vse drugo — kar da Bog.

DESENIČAN: Pa saj nas ne poznajo več Celjani.

Hej, kje so časi, ko smo s starim grofom,

Hermanom, dedom tega Friderika,

v pojezdu jadrnem podrli Pruse

nevernike in gnali jih na vzhod,

da so skakali kakor žabe v vódo,

v ledeni Njemen! Z nami bil je škof,

vrag vedi, nekak Nemec ali kaj...

Pogani v vodo — on pa širom roke:

«V imenu Očeta, Sina in Duhá!»

pa ti na mah pokrsti vse pesjane!

Tako, da kdor je utionil, je gorak

po ledu šel v nebese, da te šent! —

Nazaj gredé nas je v rutenski zemlji

pogostil — bogme, do sto vitezov.

Lahkó si misliš! Tekel je vipavec

in ljutomerec in še sladko vino

rebulja od tam doli, od Trstà.

Lahkó si misliš! — No, pa stopi k meni

ta Herman, mladi, veš, sin starega,

današnji véliki grof celjski — stopi:

«Ti, Deseničan, zvrčaš nam bokale,

kakor si Pruse,» pravi, «no, pa dajva,

poskusiva se na čelade!» — Prav.

«A, gospod grof, jaz nisem tak glavàn
kakor ste vi, in boj bo neenak.»
Predrzo je biló, pa ni zameril.
Natočimo čelade do robú —
izpijeva, in dobro sva ga nesla.
On pa, ko išče svojega prostora,
séde na stol, ki ga je videl — zraven...
No, pa je brž pokoncu. «Bogme,» pravi,
«imel si prav, ko si me prej opomnil:
zdaj vidim sam, da sem prehud glavàn.» —
Hej, da!
Tako smo nékdaj skup junačili.
A to je tam, kjer lanska mesečina.
Celjani v soncu nosijo glavó,
nadéleč so razpregli si oblast.
Celjan zdaj več ne sede zraven, bogme,
Celjan zdaj vselej vidi pravi stol.
Herman je kraljev tast — po Barbari,
po hčeri svoji, da, in Friderik —
no, ta je kraljev svak — in hud glavàn.
Ne, kaj bi tisto — stari Deseničan
je njim že tam, kjer lanska mesečina.
Pozabljen, pokopan — amen in križ!

SIDA: Brat — lej moj plašč!

Namenjen Frankopanki za poklon,
na nas obrne oči gospé visoki. —
Sedaj si videl mojo vezenino:
odôbri mi jo, brat, ali zavrzi.

DESENIČAN: Ukrepaj, Sida, kakor veš in znaš:
če misliš, da bo prav, bodi tako —
če misliš res... naj bo, pa tavajmo
med temi stenami temotnimi
počasi proti grobu... če ni drugače.

SOSED (z dvorišča): Hej, osedlano je!

DESENIČAN: Ej, da te vrag —
stari pegatkar... nanj sem že pozabil...
Kaj praviš, Sida?

VERONIKA *pride.*

VERONIKA: Očka, dobro jutro!
Zelenka sem ti osedlala, veš!
Teta, sem ti ušla iz postelje?

SIDA: Kaj si pa delala?

VERONIKA: Zarjo lovila.

DESENIČAN: Veronika — pokaži mi oči.

Kaj sije v teh očeh, Veronika?

VERONIKA: To mi pa moraš ti povedati;

zdaj najbrž ti; jaz si ne vidim vanje.

DESENIČAN: Nič mlajšega kot jaz? Nič mlajšega?

Ne skače ženin še po tej glavici?

VERONIKA: Tič Bogdal nosi deco, pravijo,

in — ako Bog dá — tudi ženine.

DESENIČAN: Prav, golobička, prav... Tako, tako...

Dejal bi, sestra — tvoje bliskavice

so za goró deveto... no, kot sem rekel...

Le se lepo pogovorita ž njo.

Hm, torej zbogom... Veš, Veronika,

teta ima novico zate.

VERONIKA: Res?

Na Desenicah so to redke tice —

ta je gotovo izgrešila pot.

SIDA: Brat: bliskavica!

DESENIČAN: Hm. Na svidenje.

DESENIČAN *odide*.

VERONIKA: Zdaj pa novico, teta. No, le brž!

Je naša račka iznesla zlato jajce?

Je prišel romar s školjko čudežno,

ki jo nastaviš na uhó, pa ti

pripoveduje bajke biserne

iz jutrove dežele? Ali je

priplulo izza morja dvanajst pavov,

da bo lahkó grájska Veronika

hodila k maši kakor mlada Zora:

peroti svetle zgrinjajo,

mi hladno senco delajo!

Ktera kraljica daljnega iztoka

je šetala pod takim baldahinom,

kot mlada Zora?... Ah... kot mlada Zora!

Ne, tetka, nič ni novega pri nas!

To je navita ura.

SIDA: Kaj? Kako?

VERONIKA: No da, tako: naš grad, vse Desenice,

vse tod okrog — samo navita ura:

zdaj kaže toliko, in za pol ure
bo pač pol ure več — to vem naprej...
Na, zdaj sem pa spet lépo zinila!
A, tetka, to ni nič, no, tetka, čuj:
na uri tej pa je pojoča tička,
modra in dobra, da, s človeškim glasom,
z očesom, ki vse vidi in vse vé,
prav v srce vidi in prav dobro vé,
da je Veronika norčav otrók,
ki mnogo blebeta in malo misli.

SIDA: Ki mnogo sanja in malo pove —
tako jo videlo je tisto oko.

Da, res je, res: te naše Desenice
dan nizajo na dan, kot stara mamka
prebira jagode na večnem mólku
v momljanju uspavajočem... To pa ni
nič za Veroniko, kajnedane?

VERONIKA: O, tetka, ti si modra, bodi dobra
in mi oprôsti.

SIDA: Kaj naj oprostim?
Naj roži oprostim, da gre v razcvit?
Plamenu, da gori? Tici, da poje?
In tebi, da si mlada?

VERONIKA: Tetka, o!

SIDA: V Krškem, Veronika, tam je življenje.
Ne bi šla rada v Krško?

VERONIKA: Teta, teta?
Kako? Da res? Je to tista novica?
Saj tam je mladi Friderik Celjan;
pravijo, da je lep mož. Kaj pa oče?
Pregovorila si ga, vem, vem, vem.
Zato me je tako v oči ubral.
To si vkrenila ti... Se je kaj branil?
O, dobra tetka! V Krško! In kedar?

SIDA: No, lej jo vihro! Ti bi kar planila,
kar tako prostolasa, kakor si.
Počakaj vsaj, potrpi, da te spletem.
Saj še prav nič ne veš.

VERONIKA: Kako? Kaj nisi?

SIDA: Sem, sem! Kako si neučakana.
To ne gre kar tako neutegoma.

Pred tabo, vidiš, pojde še ta plašč,
ta naj te uvede in priporoči
grofici Jelisavi.

VERONIKA: Srečna ta,
ki ji bo tekkel z ram ta bujni slap!

SIDA: Hlapcu še naročim, naj se pripravi
še danes v Krško, pismo še napišem,
potem pa — sreča in Bog.

SIDA *odide.*

VERONIKA *si je ogrnila plašč.*

VERONIKA: A tisti vitez tam na gori prej?

Če bi prišel in bi me videl zdaj?

Kako bi ga sprejela, kaj mu rekla?

Pa to ni nič — bil je le moj živ sen...

FRIDERIK *pride. Dolg, pomemben in usoden molk.*

FRIDERIK: Zdrava, grofica celjska.

VERONIKA: Zdrav, gospod.

FRIDERIK: Videl sem belo zvezdo-repatico,
dvoje pramenov vlekla je za seboj
preko livade
in potegnila me je v svoj vrtèž,
da moral sem za njó.

VERONIKA: Videla na konju svetega sem Jurja,
od njega je zlata zarja vzhajala,
ovila me je vso v plašč plameneč —
zbežala sem, da nisem v njem zgorela.

FRIDERIK: Plamenu v sebi nihče ne vbeži,
dokler ne strne z drugim se plamenom.

VERONIKA: O, plamen kliče plamen, vroče, vem...
Od srca se mi trga proti tebi...

FRIDERIK: Pokorno slušaj, kamor kaže pot.

VERONIKA: O Bog, saj moram, moram slušati...

Se strneta v poljubu. Dolg premor.

A kdo si, vitez, ki si mi srcé
mladó, neizkušeno na mah prevzel,
da vé še samo záte na tem svetu?

FRIDERIK: Jaz sem — ne izprašuj, le ljubi me!

A ti — povej — odkod ta slavni plašč
s celjskimi zvezdami na tvojih ramah?

To je kot pismo polno tajnih znamenj,
ki prorokujejo bodoče usode.

VERONIKA: To pismo je vprašanje na usodo;

čita naj ga grofica Jelisava

in naj odgovori, da ali ne.

A zdaj je pač vseeno že...

FRIDERIK: Grofici Jelisavi, dete, kaj?

VERONIKA: Za dvorno gospodično.

FRIDERIK:

Ti k grofici?

Ti da bi rada k nji za dvornico?

Za boga, slišim prav?

VERONIKA: Kako? Ni tebi prav?

FRIDERIK:

O, prav, prav. —

Počakaj, draga, daj meni ta plašč...

in za en mesec, morda za en teden...

kdo ve — nemara prej — dobiš odgovor...

Jaz, glej, sem v celjski službi.

VERONIKA:

V Krškem?

FRIDERIK:

Da.

VERONIKA: O Bog, kako se je to strnilo!

A kakšni jezdecí grmé čez most?

FRIDERIK (*pogleda skozi okno*).

Moji prijatelji. Kaj neki bo?

VERONIKA: Tu jih sprejmite. Teti grem povedat.

To bo vesela.

VERONIKA *odide*.

FRIDERIK: Preblisnila mi je telo in dušo...

Vitez JOŠT *pride*.

JOŠT: Čuj, Friderik!

Opravili smo. In še gorko vest

smo ti prinesli v Krško. Tam izvemo,

da si odjahal. Naglo za teboj —

le konje smo menjali — in evo nas.

FRIDERIK: Kaj je?

JOŠT:

Končali smo pohod. Po njem je.

Štirje gradovi so ti na poklon.

Hlapci uklenjeni in vse ugnano.

On ni imel te kapljice poguma,

da bil bi tvegäl vse za vse.

FRIDERIK: Kako žvaláš ti konje? Po francosko?

In kakšno sedlo je za žensko boljše:
ogrsko? turško?

JOŠT: Saj me ne poslušáš.

FRIDERIK: Na konju plavala bo kot labod
na zibkem valu.

JOŠT: Bedrik — kam strmiš?

FRIDERIK: Kaj govoriš?

JOŠT: Herič, tvoj zoprnik —
pobegnil kakor zajec, bogvekod
potika se po gornjegrajskih šumah...

FRIDERIK: Kaj — Herič? Herič?

Ah, kje je to, kje je že zame to!
Dajte mu vse nazaj — jaz nisem več
nikomur zopernik.

JOŠT: Greš-li v puščavo?

Ta je pa dobra — ali si sam svoj?

FRIDERIK: Pusti me, prosim, kakor da me ni.

Počakajte me spodaj. Da, in to:
ne zinite nikomur, kdo sem jaz.

JOŠT: Poslušam, a razume naj te vrag.

FRIDERIK: Sploh — kar odjahajte. Vas že doidem.

JOŠT odide. VERONIKA s SIDO pride.

*Kaj je poeta - a brez vprašanja
Zastor. francoski mater tj. nemški
je vse pokvaril*

Neč 10/2921

Stanko Majcen / Modro lesketa se mak

Sence rôk, rjave rane,
modro lesketa se mak,
pride noč in pride spanje,
tih, prijateljski korak.

Vse bi dal za dušo eno,
da mi topla zagori,
vse samote so jo strle,
noč upihnila oči.

Vse bi dal za eno žalost,
pa je mrtva, mrtev ptič,
mehko gnezdo okamenelo,
blaten angel, lúči nič.

Sence rôk, rjave rane,
tih, prijateljski korak,
pride On in pride spanje,
modro lesketa se mak.

*Naj je stopil iz temne - če ničesar
pobegnil postane na poti, se naredi*

Juš Kozak / Šentpeter

Grb

Sredi svoje fare stoji mogočna cerkev sv. Petra. Široko pročelje je vrpto v zapad, odkoder je ljudstvo, ki se je naselilo od vzhoda, sprejelo svojo vero. Vse ceste iz fare in od nekdanjih podružnic, izpod Golovca, od Save, z Barja se izlivajo pred njenimi vrati v belo šentpetersko cesto, ki vodi čez nizki, cerkveni prag v božji hram.

Ob tej ravni farni cesti so obe strani pozidali mesarji s svojimi domovi. Na cesto so le okna in vrata, zadaj pa se sprostirajo prostrana dvorišča, kjer stoje mogočna gospodarska poslopja. Z mestom, kjer se vse hiše drenjajo pod okriljem gradu, in z vaškimi Poljanami so zvezani z mostovi čez zeleno vodo. Od Znamenja pa do cerkve gospodarijo stari rodovi, med njimi je Cunjarjev najmočnejši. S sekiro v roki se bore in množe blagre tega sveta. Na prostrani ravni tja do Save stoje mejniki njihovih obširnih polj, kamor se vije Kravja dolina in se gubé ozke steze za hišami. Le malo sence pada na žita in njive, ker je ne dajo visoke jagredi, med njimi ob potih v dolgih vrstah zasejane.

Tri kamenite stopnice ti dvignejo korak v Zamejčevo hišo, v kateri gospodari s težko roko Matija iz Cunjarjevega rodu. Na desni, preko ceste, si je Godež uredil svoje domovje; zdi se, kakor da venomer izza nizkih okenc motri poslopje načelnika mesarske zadruge in škili na široko sosednje dvorišče Cenetovega posestva, dokler mu ga starec pod noč ne zapre z ogromnimi, stežajnimi vrati.

Zgodaj je prižgal nocoj Matija vse luči po hiši. Svoj nemir skuša prikriti, gori in doli hodi po sobi, toda ves čas napenja ušesa, kdaj mu prinese vesti, kaj se godi pri Cenetu. Tam pestita oba Hostarja, mladi in stari, s svojimi mešetarji vse popoldne starega Ceneta, ki se že boječe in trepetaje plazi po trebuhu v grob. Harmonika vrešči, ljudje lazijo iz hiše in spet nazaj, vsi so pijani in razgreti. Matija je poslal po kosilu tja svojega brata Luko na prežo. On dobro sluti, da ni pomoči za starca pred Hostarjevim pohlepom, ki je sklenil, da se polasti te nesrečne hiše, venomer prehajajoče v druge roke.

Matija ni ljubil Ceneta. Čeprav soseda, se nista pogledala nikoli, odkar je starec lokavo ujel v mreže njegovega brata Luko, da je zapravil dom in posestvo. Od tistih dob je postal tudi Matija

njegov dolžnik, ker je podpisal za svojega brata. Ta madež ga je tako bolel, da še ni mogel plačati tiste menice. Le kratek čas se je veselil Cene svojega plena. V faro sta pogledala Hostarjeva izpod Golovca in srdito je nasršil Matija svoje obrvi, kadar je pomislil, da dobi zdaj Hostar posestvo v svoje roke.

Da bi se umiril, je sedel za mizo in pričel računati. Z ostrim očesom je pisal številke, toda zaman, roka mu je drevnela in zopet je vstal. Stopil je k vratom, jih neslišno odprl in prisluhnil. Glas harmonike se je zaletel vanj. Nejevoljno je zaprl in poklical Marijo, svojo najmlajšo.

Pod podboji je obstala, visoka in stasita. Ni je opazil v svoji zamišljenosti, kako mrtvaško bleda stoji pred njim.

«Še ni Luke?»

Plaho je odgovorila, da ga še ni videla, in zapustila je sobo. V svoji čumnati je obstala, kakor vkopana.

Trepetala je po vsem telesu. Nocoj ni čula, kako srdito godrnja tam zunaj petelin in jo z otožnim glasom kliče njena telička, ker se še ni pokazala med njimi. Ne rok, ne nog ni čutila, le srce je neučakano utripalo, kdaj utihne harmonika pri Cenetu.

Tam je ležala pokopana njena mladost in zagreble so je ne vredne roke. Pred letom dni si je njen pogled na Šmarni gori izbral za svojo sramežljivo tajno Godeževega Andreja, kateri ni čutil, kako goreča je njena ljubezen, ki mu je pripela prvi nagelj. Utehe ni našla, dokler se nista srečala s Hostarjevim Rokom, postopajočim za njo s svojimi strastnimi pogledi. Toliko časa jo je motil in mešal, da je izpodrinil Andreja, ter mu je dekle ob letošnji košnji med vonjajočimi kopicami padlo v naročje. Ko mu je v tihi uri večera razodela, da je postala mati, se je fant prestrašil in je tajil svoje očetovstvo. Od tega trenutka pa se zdi Mariji, da leži v grobu, kamor bi se tako željno rada skrila, da bi se ne razodelo očetu in drugim ljudem. Nihče ni opazil rastoče bledice na nežnem obličju pod pšeničnimi kodri, nihče ni videl, kolikokrat izpirajo njene roke sinje oči.

Tešila je s potnimi dlanmi utripajoče srce, ki je slutilo nocoj strašno odkritje. Pripravljala se je reva na smrt, da prihrani svojemu ponosu ponižanje pred njim, ki jo je zavržel. Kajti le z umrlimi ustnicami in ugaslimi očmi bi še mogla razodeti, kako ga je ljubilo vroče srce in kako je trpelo od njegove žalitve.

Drsala je k oknu in odprla. Še vedno se posmehuje harmonika, divje kričanje postaja zmagoslavno. Hitro je zaprla, se pokrižala ter se po prstih približala zopet k vratom in kakor v zadnji uri so ji potne srage orosile čelo. Trdo so očetovi koraki merili sobo.

Čula je, da so se vežna vrata odprla. Neslišno se je postavila pred izbo, kamor je vstopil dolgi, mračni Luka. Črni brki, padajoči mu čez usta, so bili še vlažni od pijače in s kalnim pogledom je ogledoval pred seboj Matijo, ki je vpraševal z vso svojo orjaško postavo.

«Kako?»

Brat pa je sedel k peči, v svoj običajni kot, si podprl glavo s pestmi in izpregovoril tiho:

«So ga, reveža!»

«Je prodal?»

Oni je le prikimal.

Tedaj je Marija videla, kako neukrotljiv postaja korak njezega očeta. Začutila pa je poleg sebe še drugo bitje, kakor da ji je prišlo na pomoč. Poleg nje so se vpirala v sobo drobna očesca tete Zebe. Starka jo je držala za roko in jo nežno božala.

«So ga osleparili?»

«Pa kako!»

Luki se ni mudilo s pripovedovanjem. Dobro je čutil; da se brat komaj premaguje, toda zanj, ki je preživel vse popoldne v tisti hiši, ki je bila nekoč njegova last, je že vse umrlo.

«Vse žive dni ga bo skominalo, tako so ga ociganili.» Zopet si je počasi zvijal cigareto. «Preklete ga je kresala palica, s katero je bil starec po drugih. Že dopoldne se je pripeljal stari Hostar in potem so pili. Kar teklo je od mize, pravim. Blaž je sedel s Cenetom, mladi je nalival. Trdo sta ga grabila in z betežnim starcem nista imela usmiljenja. Godec od ene strani Cenetu na ušesa, Hostar od druge. Dobro se je držal stari skopuh, pa je zlezal hudič iz litra in ga stisnil za grlo. Revež se je pričel cmeriti, glava mu je omahovala, ob mizo bila. S solzami v očeh se je pričel braniti, naj mu prizanesejo še leto dni, dalje da ga ne bo več nosila noga čez prag. Godežev mu je pomagal. Pa je bil trden Hostar, ni odnehal. Na te svoje oči sem videl, kako so prilili žganja v vino. Pričeli so na vso moč ljubeznivo. V svojo kosmato brado ga je stiskal Blaž in poljubovali so starca, da se je omehčal. Prikimal je s pijano butico in takrat sta ga zgrabila oče in sin. Tako so se zamajali, da je oni udaril z glavo ob zid. Pod pazduho sta ga trdno držala in vlekla k mizi, kjer je ležala razgrnjena kupna pogodba. Tam je zadržal po papirju, z rokavom pa si je brisal solze, da se mu ne bi vse razmazalo. Godec mu je nategoval od zadaj in vsi so zakričali kakor živine, ko je stal pod pet sto Cenetov podpis. Še na kot je pozabil.»

Matija je vzrastel. Tresle so se mu kosmate roke in ostro je sodilo oko pod nasršenimi obrvmi: «Goljufil!»

Tudi teti Zebi je ušlo: «Jezus, Marija, umazani ljudje!» Luka je slišal in se ozrl v vrata, kjer je ugledal blede Marijo ter jo objel z usmiljenja polnim pogledom. Matija pa je prekrižal roke na hrbtu in meril zopet sobo. Na čelu se mu je poznalo, da hitro premišlja. Nato je še enkrat obstal pred bratom in mu vrgel širok pogled.

«Boš pričal, da razderemo?»

«Jaz? Se ti meša? Naj se žro!» Zleknil se je na klop, položil roke pod glavo in se zagledal v strop.

«Šleva si,» je zaškrtač Matija.

Luka se ni zgenil. Le z roko je pomignil Mariji, ki mu je s tresočimi prsti nalila brinjevca v kozarček. Izpil je in ni privoščil nikomur več pogleda ter še noge ni prestavil, ko je zavreščala zunaj na cesti harmonika.

Marija se je pri vratih sesedla na stol in uporno pričakovala, kaj se zgodi. Noge je niso več nosile in celo solze so ji ugasnile v očeh. Matija pa se je bled sklanjal predse in trepetal po vsem telesu.

Odletela so vežna vrata in pijana drhal se je pričela valiti v sobo. Pred vsemi je krevsal čotasti Blaž Hostar, bil s palico ob tla in se opiral na sina. Tik za njima godec in zadaj Andrej, ves zardel od težke pijače.

«Hej, vidiš, Matija, zdaj sva oba gospodarja!» Treščila je palica po mizi, zahreščali so hrastovi stoli. «Vina!»

Matija se ni premaknil z mesta. Proč je gledal in ni zaukazal vina.

«Vina! Ne daaš? Boš dal, pravim! Tvoje menice sem kupil

Marija je tisti hip vstala. Njene oči so gorele. Matija pa se je spremenil pred očmi. Sklonil je glavo in odšel po vina.

«Kaj nisem vedel!» se je na široko zasmel stari Hostar. «Daj, godec, zagodi, da bodo Zamejčevi vedeli, kdaj smo prišli šenpeterski fari v živo!»

Nihče se ni ozrl na Marijo, ki je s svojimi boječimi očmi rotila Roka, očeta kalečega plodu pod njenim srcem. Le ta se je motovilil pri peči krog Luke ter ga venomer nagovarjal.

«Vstani, pa sedi k nam, modrijan!»

A Luka ni okrenil glave. Iz koščenega obraza so srepro merile črne oči strop nad seboj.

«No, zini vendar, če te ogovarja Hostarjev Rok.»

«Fant, ne otresaj svojega hudičevega jezika!»

V tem hipu je vstopil zopet Matija. Temno je gledal in Marija je slutila, da se je spodaj v kleti odločil za strašno besedo.

«Kaj bi, Zamejec? — Sem sedi, Rok, da bo prostora za Matijo. Kako misliš, sin, njegove dolgove bova brisala. Že zaradi starosti te hiše. Naš načelnik je, nama pa ni treba takih malenkosti. A?»

Zamejec je prisluhnil in ves posinel. Na visokem čelu so se mu zveržile gube in lovil je sapo. Skozi meglo pred očmi je zagledal brata, dvignivšega pri teh besedah svoj blede in upali obraz. Sprožil je pest in udaril po mizi, da je Hostarjeva palica odskočila na tla, zažvenketali vsi kozarci ter so se okoli sedeči boječe stisnili.

«Rečem ti, Hostar, govori spodobno v tej hiši! Zate sem načelnik zadruga in nič drugega. Če me boš dražil, te poženem kot psa iz našega ceha. Ti misliš, da mi boš milost skazoval? Našemu rodu, čigar yaga je vzgled pravičnosti vsemu mestu? Ti, ki si še ves potan od goljufije. Kaj misliš, da ne vem, kaj si počel s starim Cenetom? In tak človek, ki rije kakor svinja s svojim pohlepnim rilcem pod zidovi naših poštenih hiš, bo meni očital dolgove? Le poglej v plesnive bukve, pa boš našel, da se je župniku roka tresla od spoštljivosti, ko je zapisoval imena naših krščenih in umrlih. Anti veš, da smo iz našega rodu zidali hišo božjo in bili njeni ključarji od pamtiveka? In ti, živina, boš Zamejčevim brisal dolgove?»

Skremžil je Hostar svoj obraz, zamežiknil z očmi, a v srcu je trepetal pred veličanstvom sosedovih besedi. Njegovo zavistno srce ni mirovalo.

«Kaj boš? Cunjarjev si!» Skušal se je smejati.

«Sem in ostanem! Tvoja umazana čeljust pa je gnezdo božjega ropa. Meni ni treba povešati oči za to, kar sta bila moja stara mati in oče. Res je, koščice in cunjice sta pobirala, enajst otrok izrejala, hišico zgradila sebi in še trem od otrok. Kar je onim v mestu z mize odpadlo, sta onadva oživela in pozidala iz odpadkov to cesto, ki je žila vse fare, najstarejše fare. Kaj veš ti, ki še nisi zlezel iz hlapca in goljufa za gospodarja samemu sebi, o poštenju dela in njegovem blagoslovu? Naše hiše so zgrajene iz kosti, kri našega rodu jih veže, in teh hiš ne boš nikoli poznal ti, hlapec!»

Ves čas se je stari Hostar poganjal izza mize ter z očmi lovil svojo palico. Do krvi ga je ranil sosedov ponos in obraz se mu je ves spačil. V tem trenutku je zagorelo obličje mladega in splahnela je iz njega utrujenost od preobilo zavžitega vina. Mačje oči so se zaiskrile in ves ponižan z očetom vred je zavratno zarjul Zamejcu v oči.

«Pa mi boš le dal svojo hčer za ženo! Glej jo, Zamejec ošabni, tam stoji! Je bila moja in bo! Godec, nategni!»

Marija se je pri teh besedah sesedla. Z mrtvaškim pogledom je strmela v ljudi. Po licih so ji tekle debele solze, toda ganiti ni mogla ne rok, ne nog. Čutila je, da je oni iz objestnosti in časti hlepja vrgel vso njeno ljubezen na mizo pred pijano drhal. Ne bi je niti pogledal nocoj, če se ne bi čutil tako ponižanega po njenem očetu. Od strani pa so segali vanjo pogledi Luke, polni sočutja in človeške otožnosti.

Matija je odrevenel sredi sobe. Nekaj časa je kakor dete nejeverno obračal oči, zdaj v svojega nasprotnika, zdaj zopet v hčer. Nato se je oprijel stola, da mu ne bi izpodneslo tal. V tem hipu se je stari Hostar škodoželjno zarežal. Godežev Andrej pa je skočil k Mariji in jo prijel za roke. V blaznem strahu široko odprte oči so se ga prestrašile in padla ji je glava na prsi.

Tedaj se je Matija zavedel.

«Hodi!» je velel svoji hčeri, ki je kar padala za njim. V njeni čumnati sta se ustavila. Neopaženo jima je sledila teta Zeba. Iz njegovih prsi, ki so se od besnosti hotele pretrgati, je vrela vroča sapa.

«Govori!» A ona je obstala pred svojim očetom, sramežljiva in ponosna in molčala v svoji mogočni bolesti. Le stisnjene ustnice so zakrvavele in kapljica krvi ji je spolzela po mehko zaokroženi bradi.

Matija, ki še do tega trenutka ni mogel verjeti, da se je razpršila vsa neomadeževana čast njegovega rodu, na katero je sveto zidal do danes, je kar onemel od groze. Še trenutek je počakal, da izve resnico. Ona pa je prosila le z očmi, naj ji prizanese, ker ne more razodeti človeku, česar niti bog ne zahteva.

Pognal se je Zamejec k steni, odletel je žebelj in v široko zamahnivši roki je trepetalo izsušeno telo križanega Vsetrpina. Žilava levica pa se je oklenila belega vratu nesrečne hčere. Telo je od silnega prijema težke roke in od notranje slabosti pričelo padati vznak in, preden se je Matija zavedel, je z vso težo udarilo ob tla. Pogled na trepetajoče bitje ga je še bolj raztogotil. Njej so šklepetali zobje, roke so udarjale ob tla in s težavo je dihala, ker ji je lastni oče klečal na prsih.

Reva ni okusila še kaplje ljubezni na svojih žejnih ustnicah, odkar je na svetu. V tem trenutku pa je zaman pričakovala, da bi se je usmilile božje milosti polne oči Izveličarjeve. A niti žarek nebeške miline ni posejal v izmučeno dušo in skozi napol zaprte

trepalnice je gledala strašni križ, še trši od človeške roke, ki je pretila nad njo.

Teta Zeba je poskušala odpreti, a vrata se niso vdala.

«Moj bog, saj jo ubijel!» je v trepetu šepetala starka pred vrati. Visoko je povzdignila roke, ko je čutila skozi vrata, da se je Marija zgrudila pred očetom.

«Jezus, ljudi pokličem, odpri, živina!» je trkala s koščenimi prsti. Nekaj trenutkov je bilo vse tiho.

«Govori, pravim! Prisezi pred križanim bogom, da laže!» je zahropel v izbi oče.

V Mariji pa se je utrnilo, prav globoko v duši, kakor tiha prošnja otrokova. «Reši me, mati!»

«Tak odpri, norec!» je zopet razbijala Zeba.

Iz sobe pa je prihajalo nežno in boječe: «Usmiljeni bog, oče, moj in tvoj, on ve vse. Zaradi svojega trpljenja je odpustil tvoji hčeri, ki je s povzdignjenimi rokami prosila ljubezni na svetu. Blagoslovljena sem.»

«Prisezi, da ne z njim!»

«Oče, oče,» je stokala. «On vidi v mojo dušo. Jezik bi se mi posušil, če bi govorila laž.»

Vdano je pričakovala udarca. Videla je, kako je zamahnil s križem, ki se je v tem trenutku usmilil, da je omahnila žilava desnica. Oče se je prestrašil samega sebe, oglasila se je v njem kri, ki je že toliko pretrpela zaradi svojega rodu. Položil je križ poleg hčere in se opotekal po sobi, ves reven pred samim seboj.

Komaj pa se je zopet ozrl nanjo, ležečo pred njim skoro brez znamenja življenja, je vzkipela v njem jeza.

«Tako, zdaj si si nakopala trpljenje, da boš po vseh štirih lezla in stokala pod njim,» je pristavil mrzlo in rezko ter zaloputnil vrata za seboj. Zeba ni slišala poslednjih besedi in se mu je še komaj odmaknila.

«Joj, kaj neki spet namerava?» Po prstih mu je sledila in med vrati stoje prisluškovala trdim nabijajočim korakom po dvorišču. Matija je poznal svojo pot skozi temo.

V shrambi je iztegnil roko in zagrabil.

Še bolj so rohnili koraki.

«Križ božji!» Teta Zeba se je pokrižala, kajti luč iz veže je zalesketala na ploščati mesarici.

Za vrata je stopila, tako presenečena, da je pozabila na Marijo, ležečo v svoji čumnati.

Med navzočimi v krčmi je vladala popolna tišina. Nihče se ni drznil izpregovoriti besede; vsi so napenjali ušesa, kaj se godi v

sosednji čumnati, kamor sta se zaprla oče in hči. Tisti hip so odletela vrata in vstopil je on, stari Zamejec.

«Hudič, kaj nori?» je zarjul stari Hostar ter se stoje stisnil v kot pod jaslicami.

«Ne, ne norim,» je govoril Matija z odločnim in strašnim glasom. «Tole poglej!»

Hostarjeve oči so boječe obvisle na ploščati mesarici.

«Odkar seka z njo naš rod, nam je bila v čast. Pošteno je vselej merila ljudem. Je vajena, da zadene na oko. Povem pa ti, da pri tej priči razčesnem z njo glavo tvojemu sinu, če ne vzame Marije!»

Vse je strmelo vanj. Potne srage so mu lesketale na obličju. škrtal je z zobmi in široka pleča so se tresla. Pričakoval je od govora od starega Hostarja, ki se je zdaj nemo sesedel na klop. Mladega niti pogledal ni.

«Jo vzame?»

«Vzame!» je zajeceljal Hostar.

«Pa se pomenimo!»

«Počakajmo do jutri!»

«Ne! Mene ne boš slepil in mi prilival žganja v vino, kakor si ga prejle staremu Cenetu. Taka je moja volja. Vse sem premislil. Svoj dolg ti poplačam sam, ona dobi balo in doto, kar ima po meni in rajnci izgovorjenega, njivo na Škofovem in travnik ob vodi.»

Stari Hostar je zijal od začudenja. Prsti so mu grebli po mizi, kakor bi grabili za plenom.

«Zamejec bo tako ženin svojo hčer? S to beračijo?» Pomežiknil je na levo oko in se škodoželjno posmihal. Zamejec pa ga je motril trdovratno, brez besede. Le z očmi se je boril.

«Še gozd zapiši!»

Matija se je molče ves sklanjal čez mizo.

«Brezovo hosto vsaj, ničvreden les, da ne bo besedi!»

Tedaj je tišino in borenje pretrgal njegov sin: «Vzamem jo, oče, saj nam jo mora dati. Brez dote naj pride v hišo!»

«Fant, še eno! Še nobena Zamejčeva se ni možila brez dote, pa se tudi Marija ne bo! Tri gozdove sem ji namenil, senožeti na Barju in še polja. Tako pa je hotela drugače!» Vidno se je prezmagoval.

«Pa če se poboljša tvoja hči,» se je zvito muzal Hostar.

«Kaj? Moja hči poboljša? Marija je svetnica in tvoj cigan jo ima na duši. Ne trpim blebetanja, kar sem rekel, sem rekel. In zdaj zadnjič: udari!»

Stegnil je Hostar roko. Toda Matija je ni. Dvignil se je, ovrigel glavo nazaj, da so vsi občutili moštvo starega rodu. Pred soseda je pomolil mesarico: «Nanjo prisezi, na grb našega dela in pravičnosti!» *Prb je mesar*

Boječe se je roka starega Hostarja dotaknila mrzlega jekla.

«In zdaj poglej tja gori! Ali vidiš, pred kom prisegaš?»

Vse oči pa so široko odprte strmele v sekiro.

V tistem hipu se je zgodilo nekaj nerazumljivega. Bliskoma je zamahnil stari Zamejec. Hostar je zatulil od strahu. Globoko v mizo je zasekalo jeklo, da so zazvene vse šipe v oknih.

«Tako, vidiš, se ženi Zamejčeva hči in tako se zgodi tistemu, kdor ji skrivi en sam glas na glavi!»

Obtičala je sekira v mizi, on pa se je ves utrujen od nocojšnjega večera in od jeze sesedel na klop. Pod dlanmi, s katerimi si je zastrl oči, so polzele težke solze na belo mizo in še enkrat je zamahnil z roko ter jim molče pokazal vrata. Dvignil se je Luka, ki je ves čas z mračnimi in vročimi pogledi spremljal dogodke; odprl je vrata na stežaj in stal toliko časa poleg njih, da so se vsi porazgubili. Stari Hostar je odhajal s porogljivim nasmeškom in zdelo se je, da je v veži nalašč še zlobnejše potrkal s palico.

Nato je Luka neslišno izruval sekiro, upihnil luč ter se po prstih odstranil iz sobe.

Marija je še vedno ležala na tleh, ko je vstopil Luka. Stara Zeba ji je močila čelo in tarnala.

«Le pojdi spat!» je veleval, «že sam opravi!»

«Taki ste, kakor živine!» je godrnjala, toda ubogala ga je. Čeprav mu ni videla v obličje, kako se je vse spremenilo v tej temni noči. Očetovska ljubezen je dihala iz trdih kosti in nežno so dvigale njegove roke težko breme. Rahlo jo je položil na bele blazine. *Očetovska ljubezen*

V tistem hipu je spolzela mesečina v izbo in zablestele so bele jagode na njegovih podočnih kosteh. Nihče ga še ni videl jokati in hitro si je otrl solze, da jih ne bi čutila Marija, ki se je prebudila od njegovega toplega diha.

«Stric!» je dahnila.

«Uboga Marija!» Prižel je njeno glavo na svoje prsi, ker ni hotel, da bi videla njegove rosne oči. «Kako sta grenka tvoja ljubezen in tvoje življenje. Če ti bog ne pomaga, te živ duh več ne reši. Počivaj, moj otrok, oče se je umiril.» Izginil je tako nenadoma, da se je Marija nejeverno odgledovala v mesečini, ker ni mogla verjeti v človeka, temveč je mislila le še na prikazen.

Večni pa je izlil omotičen duh nad njo in čez trudne trepalnice je dahnila mesečina. Bele grudi, polne materinstva, so blestele vse razgaljene ter nemirno drhtele nad razbeljenim srcem.

V veži se je Luka prikril. Na hišna vrata je nalahno potrkalo.

Matija je vstal in odprl. Razveselilo se je njegovo žalostno srce. Ni pozdravil, toda lepo je zapiral za Azo, svojo najljubšo hčerko, in komaj sta stopila v izbo, že je prižgal luč.

Medla svetloba je objela kraljico Zamejčevega doma. Ko je šla k birmi, je spregovoril Matija te besede in nikoli ni mogel prikriti pred nikomur brezmejne ljubezni, ki je svojemu otroku vselej nastežaj odpirala vrata srca ter krasila brezmadežno telo dekleta kakor ovijajo device ob šmarnicah kip Marije. Zgodilo se je večkrat, da je Matija sredi svojega dela odložil predpasnik, zajel denarja v pest in stopil v trgovino, kjer je odšteval na račun, da ji pošljejo v izbero. In kadar se je nato vrnil, je stopil na dvorišče in v otroškem veselju je pričakoval, da se mu vrže hčerka okrog vratu.

Tudi nocoj ni vzdržal pogleda v njene globoke sinje oči pod temnimi trepalnicami. Ko je uprla vanj svoje punčice, zajete v črne obročke, ga je obšla sladkost, da so se stisnjene ustnice nasmehnile. Gosti, temni lasje so se izmotali izpod šlaraste črne rute ter se vsipali na mehke blazinice ramen. Njena lastavičja dlan mu je sedla na roko. Tedaj je ves strepetal in prej tako ostre oči so zasijale od ponosa, strmeče v mlado jagned, ki mu je zrastle do ramen, in srce je prisluškovalo tej živi pesmi prevroče krvi.

Vzvalovane ustnice so se nasmehnile.

«Ste zaspani, očka?»

«S kleščami so mi danes trgali srce!» je vzdihnil.

«No, očka, povejte, kaj se je zgodilo?»

In zopet se je ves tresel, ko je pripovedoval nocojšnjo zgodbo.

«Bridko je njeno življenje, uboga Marija! Zakaj ni vzela Gođeževega? Je lep fant.» Roke so ji padle v naročje, tako se je zamislila.

«Nimam ga rad, ampak bolje bi bilo.»

Nekaj trenutkov sta molčala. Nato se je zaiskril zopet smeh med belimi biseri in vrgla se mu je krog vratu.

«Potrpite, očka! Vse bo še dobro!» Nocoj ga niso okrepile njene tople besede, niti ga ogrele vroče lehti. Postaral se je pred njenimi očmi. Upihnila je luč ter ga vedla iz sobe.

Luka je slišal vse. «Tako je lepa, da bi se zgodil čudež pred njo,» je pomislil sam pri sebi, «pa je vendar namenjena zemlji.

Ona, uboga Marija, pa koprni iz zemlje v nebo. Vraga, čuden je naš rod!» Zamahnil je na široko in zavil iz hiše. Odnegli so ga dolgi, zibajoči se koraki. Prevelika senca se je lomila in plezala po hišah.

* * *

Govore zemljani te ceste, da se vsako noč od dvanajste do ene ustavi čas, ko vstajajo mrličji izpod težkih, nagrobnih skal ter se vračajo v svoje domove, da preživelim svojcem razodenejo njihovo prihodnost v sanjah.

Resno obličje farne cerkve je v tej beli mesečni tišini naznanilo dvanajsto dolgim vrstam sklenjenih hišic, med katerimi diha vsaka posebej svoje življenje, gospodujoča nad gospodarskimi poslopji in širnimi njivami. Tako stoje tam, kakor nosne matere, kraj ceste, lahno naslonjene druga na drugo.

V kamenitih telesih pa spe in bede njihovi otroci. Nad Azo je razpet baldahin pokoja; Matija strmi v strop nad seboj in roke se mu krčijo v pesti. Zveržena telesa Hostarjevih se pote od jeze, zobje škrtajo, roke otepajo krog sebe. Teta Zeba premišlja, kakor bi ji ne bilo več dano zaspati pred smrtjo. Marija pa je pravkar planila vsa omotena iz strašnih sanj. (Dalje prihodnjič.)

Fran Albrecht / Iz «Političnih sonetov»

Čas, ki nas je pehnila vanj usoda,
je krut trinog: ljubezen seje redko,
zastruplja duše s svojo slino jedko
in ga zatrè, kdor ni mu zvest oproda.

Življenje naših dni — to je zabloda,
brezupna borba le z lažjo in spletko.
Svoboden duh zaprt je v tesno kletko
in temu pravijo pri nas — svoboda.

Vsi pojmi zdaj pri nas stoje na glavi:
laž je resnica, glupost učenost.
Poštenje môž in čast — kakšna norost!

Vlačugi se pri nas devica pravi...
To pa najgloblja naša je modrost:
kdor s stranko noče, je proti državi.

Dr. Ivan Prijatelj / «Mladoslavenci» in «Mlada Evropa»

Periodiziranje literarne zgodovine — kakor vsake druge zgodovine — je prav tako težka stvar, kakor je težko najti dobro in izrazito poznamenovanje za posamezne zgodovinske periode. Vsaki periodizaciji preti nevarnost, da mehanično preseka tok dogodkov, ki se organsko presnavljajo iz prošlosti in istotako organsko priraščajo iz sodobnosti na podlagi duševnih in materialnih pogojev časa ter na osnovi iniciativ silnih individualnih činiteljev. Zgodovinarstvo je ozmišljeno rekonstruiranje in sestavno podoživljanje prošlosti. Zategadelj se zgodovinar — vprav zaradi sistematične preglednosti in smotrene grupacije vsega tega, kar se je tudi v dogajanju snovalo v okviru izvestnih skupin — ne more in ne sme odreči delitve zgodovine v periode. Zavedajoč se torej, da vsako periodiziranje v bistvu nasiljuje kontinuiteto zgodovinskega dogajanja, vendar pa priznavajoč, da literarna kakor vsaka druga zgodovina v svrhu sistematične preglednosti potrebuje nekih obmejitev, postopa po mojem mnenju literarni zgodovinar najprirodneje in najsmotrneje, ako se pri periodizaciji odloči za takšne grebene, od katerih priroda sama v morju svojih časovnih valovanj jemlje zdaj svoje zaletе, da po njih izprožitvi zopet splahneva, delajoč prostor in dajajoč povod novim zaletom. Za take grebene in mejnike smatram jaz v soglasju z nekaterimi odličnimi sostrokovnjaki nastope novih, mladih, med seboj krepko idejno zvezanih generacij, dobivajočih po nastopu prvih pionirjev v podmladkih še nekaj časa sukurs, dokler se gesla pokolenja ne izživijo in ne izrabijo, na kar stopajo pod praporom novih idej najprej v boju z «očeti», nato v mirni udejstvitvi teh idej na pozorišče — «sinovi», katere čaka prej ali slej ista usoda.

ant. doba
hist. doba
Kar se tiče poznamenovanja literarnozgodovinskih period, je nekdanja romantična doba v svojem individualizmu rada imenovala posamezna obdobja po prominentnih osebnostih, dočim je nji sledeča pozitivistična ali realistična doba kazala nagnjenje, nazivati periode rajši po najglasnejših umetnostno-formalnih, idejnih ali socialnih časovnih devizah. Po mojem mnenju ne gre, da bi popolnoma zametavali staro romantično prakso, samo rabiti bi jo morali zelo previdno. Vsako poznamenovanje je etiketa, ki

doseza svoj namen samo takrat, kadar vsebuje vsaj večino glavnih znakov vsebine v zgošчени obliki. Ako imamo torej opraviti z obdobjem, kateremu je kakšna genijalna osebnost malone sama vtisnila svoj duševni pečat, potem to obdobje tudi v literarni zgodovini po pravici in lahko nosi ime dotične genijalne individualnosti. Ako pa so bile skupinske časovne ideje kakršnegakoli značaja glavne vodnice izvestne dobe, potem se mora izbrati poznamenovanje za dotično periodo v skladu z imenoslovjem teh časovnih vodilnih gesel.

Kar se tiče slovenske novejšje literarne zgodovine onih časov, ki so se vrstili po zaključku Čop-Prešernove visoke romantike. ^{Cop = Preš} stopivše v življenje po premagi Zois-Vodnik-Kopitarjeve filološke ^{Zois = Vod} in etnografske romantike, je bila v tem pogledu pri nas do sedaj praksa naslednja: Julij pl. Kleinmayr, ki je v svojem slabom ^{Kleinmayr} uspelem prvem poizkusu, naslovljenem «Zgodovina slovenskega slovstva» (Celovec, 1881), obravnaval tudi prvi del te dobe, je krstil obdobje od 1843. (od «Novic» dalje) do 1881. z enostavnim matematično-mehaničnim nazivom: «tretja doba» zategadelj, ker je imenoval prejšnji dve periodi «drugo» (od 1770 do 1843), oziroma «prvo dobo» (od početkov do Pohlina). O tem, da slovensko literarno zgodovinarstvo ni moglo ostati pri tem primitivnem, ničesar ne vsebujočem poznamenovanju, ni treba izgubljeni besede. Nato je izdal 1893. dr. Jakob Sket v svrhu literarnega pouka ^{Sket} v višjih razredih srednjih šol svojo «Slovstveno čitanko» (Celovec, 1893), v kateri je ponaslovil obdobje med 1843.—1893. z izrazom: «doba narodne prosvete». Začetno letnico 1843. je Sket pridržal iz Kleinmayra, smatrajoč začetek Bleiweisovih «Novic» za mejnik, od katerega naj se datira novejša slovenska literatura. Z nazivom «narodna prosveta» je sicer Sket poizkušal zajeti v naslov že tudi bistvo literarnega snovanja tega obdobja, vendar se mora reči, da je s tem dokaj splošnim nazivom označil le bolj prva leta te periode, manj pa zadnja desetletja XIX. stoletja, v katerih si je stavila slovenska literatura tudi že bolj umetnostne cilje. Prvi, ki je novejšo slovensko literarno zgodovino razložil v dva dela, je bil dr. Karol Glaser. Njegova «Zgodovina slovenskega slovstva» (Ljubljana, 1894—1898) je v III. zvezku obravnavala «Bleiweisovo dobo od 1848. do 1870. leta». Dr. Glaser, ki je prvi med našimi literarnimi zgodovinarji ^{Glaser} jemal ozir na važne svetovne dogodke — sestavljajoč sicer precej šablonske preglede svetovnih pojavov in postavljajoč jih na čelo posameznih oddelkov svojega dela — je torej tudi prvi poizkusil datirati začetek novejšje slovenske literarne zgodovine s svetovno-znamenito zarezo leta

1848. Zakaj je dr. Glaser to prvo obdobje zaključeval ravno z letom 1870., je tem manj uvidevno, ker mu je dal naslov: «Bleiweisova doba». Saj je vendar dr. Bleiweis nastopil v naši javnosti s svojimi «Novicami» že leta 1843. in deloval v nji do svoje smrti leta 1881. Da je dr. Glaser krstil to kakor tudi poznejše obdobje («Stritarjevo dobo») z imenoma dveh markantnih osebnosti, se dá razlagati iz metode njegove literarne zgodovine, v kateri so stali biografski in bibliografski podatki o posameznih osebnostih bolj v ospredju, nego ideje časovne kulture, literature in umetnosti sploh. Za drjem. Glaserjem je prišel dr. Grafenauer najprej s svojo «Zgodovino novejšega slovenskega slovstva» (Ljubljana, 1909 in 1911), nato pa s svojo «Kratko zgodovino slovenskega slovstva» (Ljubljana, 1917 in 1919). Zdi se mi, da se je dr. Grafenauer tako v prvi kakor v drugi svoji literarni zgodovini glede poznamenovanja dob vzgledoval na novejših čeških literarnozgodovinskih kompendijih. Znamenite Laichterjeve «Češke literature XIX. stoletja» I. del obravnava pod naslovom «Od Dobrovskega do Jungmannove pesniške šole» (II. izd., Praga, 1911) v posameznih specialnih poglavjih češko prosvetljenstvo in prvo romantiko, njen II. del pod naslovom «Od Polaka do Langerja» romantiko, njenega III. dela 1. zvezek pod naslovom «Od Máche do Havlíčka» isto literarno šolo, njenega III. dela 2. zvezek pod naslovom «Od Božene Němcove do Nerude» pa že početke češkega realizma. Novák-Nováková «Pregledna zgodovina češke literature» (II. izd., Praga, 1913) pa deli novejšo češko literaturo, počenši od prosvetljenstva v: a) «Literaturo narodnega preporoda» (prosvetljenstvo, romantika) in v: b) «Literaturo prerojenega naroda» (doba prehoda in reakcije, doba Nerude in Háčka, sedanja doba). Podobno je nazval tudi dr. Grafenauer svoje večje zgodovine I. del z naslovom «Od Pohlina do Prešerna» in je v tem delu obravnaval «prosvetljeno dobo» ter «slovensko romantiko», dočim je nazval II. del iste večje zgodovine «doba narodnega prebujenja» ter jo obmejil z leti 1848. do 1868. Isti naslov in ista obmejnika je za čas po letu 1848. obdržal dr. Grafenauer tudi v svoji «Kratki zgodovini», v kateri je nadaljnje obdobje od leta 1868. do 1895. krstil za «doba nove romantike in realizma», dočim je dal slovenski «moderni» naziv «Od literarnega prevrata do naših dni».

Z ozirom na svoje v uvodu tega sestavka razvito naziranje o periodizaciji literarne zgodovine na podlagi novih generacij, ne pričenjam jaz zgodovine novejše slovenske literature z l. 1843., 30 kakor se je to delalo do Glaserja, zategadelj, ker v prvih petih

letnikov Bleiweisovih «Novic», tedanjega glavnega glasila slovenske literature, še ne nastopa nikaka nova generacija z nikakimi novimi idejami, ki bi se ločile od primitivno-utilitarnih smotrov takratnih neznatnejših naših pisateljev in tudi ne od narodno-preporodnih ciljev važnejših avtorjev prejšnje romantične dobe. Šele v l. 1848., ob času «pomladi narodov» nastopi tudi pri nas krepak nov val med seboj idejno zvezane generacije, ki se po sporadičnih početnih svobodomiselnih alurah z ozirom na primitivne potrebe naroda in glede na večino duhovniškega sotrudništva obdà s trdnim oklepom naziranjso konservativne, družabno patrijarhalne in umetnostno utilitarne ter narodno probujne ideologije. To generacijo imenujem jaz generacijo «Staroslovencev» in dobo literarne zgodovine, snujoče se pod egido teh mož — dobo «Staroslovenstva». Grafenauerjevega naziva «doba narodnega prebujenja» za obdobje med l. 1848.—1868. si nisem mogel prisvojiti zategadelj, ker se je narodna prebuditev v zmislu narodnega osveščenja v posameznikih vršila pri nas že izza dobe prosvetljenstva, v zmislu ljudske prebuditve v nacionalnem oziru pa se je nadaljevala prav do svetovne vojne in se šele v tem velikem požaru vzvrščila v zahtevi po lastni narodni državnosti. «Narodno prebujenje» se torej po mojem mnenju ne dá vgozditi zgolj med leta 1848.—1868. Pokolenje «Staroslovencev», označeno po štirih glavnih, gori navedenih geslih, katerih samo eno, čeprav zelo važno, tvori «narodna prebuda», predstavlja idejno dokaj tesno med seboj zvezano, pod Bleiweisovim vodstvom stoječo generacijo, katera je zavladovala s svojo miselnostjo v burji l. 1848., vodila slovensko kulturno in literarno udejstvovanje skozi desetletje avstrijskega absolutizma, organizirala prvi javni narodno-politični in družabno-socialni nastop Slovencev kot naroda v dobi obnovljene ustave 60tih let ter si zlomila hrbtenico ob glasovanju za dualizem l. 1867. Sama se spočetka seveda res ni tako imenovala, a se v poslednjih letih svoje vlade in svojega propada vsaj branila ni naziva «Staroslovenci», naziva, ki ga je tej odstopajoči generaciji vzdevala bolj ali manj očito nova mlada generacija «Mladoslavencev».

Razloživši, zakaj si za dobo med l. 1848.—1868. nisem mogel prisvojiti naziva «doba narodnega prebujenja», pristavljam, da se mi tudi Grafenauerjev naziv «doba nove romantike in realizma» za obdobje med l. 1868.—1895. ne zdi docela posrečen zategadelj, ker označuje v vsej evropski literarnozgodovinski terminologiji izraz «nova romantika» ali «neoromantika» pravzaprav romantični element «moderne», in pa zato, ker je bila romantična sestavina

našega v ostalem precej šibkega realizma «mladoslovenske» dobe — ljudsko-običajska nota — v resnici dediščina starega romantizma in se o kaki «novi romantiki» v tej dobi ne more niti govoriti, kvečjemu o zapoznani romantiki. S tega stališča bi se dal za dobo med l. 1868.—1895. bolj upravičeno zagovarjati naslov «romantično-realistična doba», pri čemer bi prišlo do izraza resnično dejstvo, da je bila slovenska literatura te dobe še v marsikaterem oziru romantična, obenem pa že tudi skromno realistična, v splošnem pa izrazito niti takova niti onakova. Da si tudi tega naziva nisem prilastil, leži vzrok v tem, ker hočem porabiti izraze «romantičen» in «realizem» za poznamenovanje delnih obdobij te periode. Pristavljam pa, da časovne mejnike predzadnjih dveh dob novejša slovenske literarne zgodovine, ki jih je postavil dr. Grafenauer, sprejemam tudi jaz, samo s tem razločkom, da tako, kakor sem govoril o naši literaturi med l. 1848.—1868. kot o «dobi Staroslovenstva», razpravljam o naslednji dobi kot o «dobi Mladoslavstva», ne samo zbog konformnosti s poznamenovanjem prejšnje dobe, ampak iz globljih vzrokov, ki se nam odkrijejo v splošni karakteristiki te dobe.

«Mladoslavski» pokret se krije časovno in v mnogem oziru tudi idejno skoraj popolnoma z «mladočeškim» političnim in deloma tudi literarnim gibanjem 60tih in naslednjih let. S Češkega prihaja k našim «Mladoslavencem» res samo posredna pobuda, in sicer tudi od tam bolj za formiranje smeri in taktike, nego za ustvarjanje politične stranke ali literarne struje. Ideologija «mladoslovenska», kakor tudi «mladočeška», ki je v politiki narodno-radikalna, v svetovnem naziranju pozitivistična in svobodomiselna, v umetnosti čimdalje bolj realistična, ima svoje korenine v duševnem življenju širšega kulturnega sveta tedanje Evrope.

Že sama tvorba poznamenovanja «Mladoslavenci» nas povede v prvotno domovino tega pokreta, namreč v — Italijo prve polovice XIX. stoletja. Italija je bila v tem času razkosana v majhne domače državice; najplodovitejše njene province v njenem severnem delu je vrhu tega držala v svojih ostrih krempljih Avstrija, ki je pod vodstvom Metternicha kot mnogonarodna država igrala prve gosli v koncertu «svete aliance», mednarodne monarhistične in absolutistične zavarovalne državne zveze, prikrojene po Metternichu v to svrhu, da bi se v podjarmljenih narodih dušil vzbujajoči se narodni čut in vsak pojav miselnega in nacionalističnega individualizma ter enorodnega državnega edinstva, z eno besedo: da bi se uničevala vsa dediščina velike francoske revolucije, ki je s tem, da je doma dvignila na površje nove stanove, v

ostali Evropi vzbudila k zavesti nove narode, in pa dediščina filozofske in literarne romantike, ki je gojila naravnost kult «narodnega duha» — sama gesla, neljuba predmarčnim absolutistom. To narodno in obenem svobodomiseln gibanje je naraščalo v tem času zlasti v Italiji, kjer se je zgoščevalo v skrivne revolucionarne «karbonarske» krožke. L. 1822. je to gibanje dobilo svojega glasnika v Giuseppu Mazziniju, izdávšem v tem letu knjigo «La giovine Italia», ki je šla iz rok v roke. V tem svojem delu je proglasil Mazzini za vrhovno načelo javnega udejstvovanja načelo narodnosti. Njegov klic je izzvanjal v zahtevo po «zedinjeni Italiji», o kateri je pisec že v tej svoji knjigi ugotavljal, da sta o nji sanjala že Dante in Macchiavelli. Proti onim, ki so ugovarjali, češ, da je avstrijska uprava v Lombardiji in na Beneškem boljša, nego domača v italijanskih državah, je vzklikal Mazzini: «In če bi bila naša uprava huronska ali hotentotska, samo da je domača!» Naj bo ta uprava v severni Italiji, kakršna hoče biti, tuja je, nemška. Zato pa: «Fuori i tedeschi!» Devetnajsto stoletje je stoletje načela narodnosti in to načelo bo ta vek tudi uresničil. — Mazziniju v roke je deloval v italijanskem leposlovju Massimo d'Azeglio, ki je zlasti v svojih dveh romanih «Ettore Fieramosca» in «Nicolo dei Lapi» opisoval, kako so se Italijani v srednjem veku, razcepljeni v majhne državnice, neprestano med seboj vojskovali, služeč tujim interesom, namesto da bi se vzajemno med seboj složili in postali sami svoji gospodje v svoji hiši. — D'Azeglio je bil duševni pristaš tretjega znamenitega italijanskega prepородitelja, abata Giobertija, ki je v duhu francoskih liberalnih katolikov, grofa Montalemberta, patra Lacordairea in Lamenaissa, urednikov liberalno-katoliškega «Correspondenta» v Parizu, izdal l. 1843. knjigo «Il primato d'Italia». Ako je bila Mazzinijeva knjiga bomba, bi se moglo Giobertijevo delo imenovati baklja, z entuziazmom razsvetljujoča ideal «zedinjene Italije». Gioberti je v tem svojem delu razvijal tezo, da bi liberalni papež najlaglje združil Italijo, ki bi si mogla pridobiti prvenstvo med katoličani vseh narodov. — Za Giobertijem je prišel Cavour. Ta mož se je 20 let pripravljaj na svojo veliko misijo. Noč in dan je na tihem študiral politična gibanja vseh narodov, končno je l. 1848. nastopil v italijanski javnosti s svojim dnevnikom «Risorgimento», v katerem je z velikim ognjem zastopal načelo, da se mora vsak narod izobraževati v svojem jeziku in stremiti po tem, da postane gospodar svoje zemlje in svoje usode. Preden je postal minister, se je Cavour kot poslanec v piemontskem parlamentu dne 20. oktobra 1848. toplo zavzel tudi za avstrijske Slované, za «to mnogobrojno, energično»

iskreno, ali že mnogo stoletij teptano pleme slovansko». In Cavour je v naslednjih desetletjih v resnici postal oče «zedinjene Italije»¹

Pod vplivom idej in delovanja Mazzinija ter njegovih naslednikov je bilo nastalo v zatohlem absolutističnem ozračju predmarca vse polno tajnih revolucionarnih zvez, poleg «Mlade Italije» «Mlada Poljska», «Mlada Irska», «Mlada Angleška» itd., ki so se pod gesli republikanstva, grajanskih svoboščin in edinstva posameznih delno ali celotno podjarmljenih narodov združile l. 1843. v skupno tajno zvezo, imenovano «Mlada Evropa».

Vse te skrivne zveze so bile političnega in državnoprevratnega značaja in so ogrožale v prvi vrsti države, združujoče v sebi več narodov ali narodnih delov, katerim so obetale zedinjenje v obliki lastne državnosti na podlagi narodne samodoločbe. V drugi vrsti pa so te tajne zveze izpodkopavale tudi prestole in oltarje pod devizo republikanstva in svobodomiselstva. Poleg teh političnih tajnih krožkov pa je specialno v Nemčiji v začetku 30tih let na literarnem polju nastala temu pokretu pobočna in miselno sorodna struja, ki je močno vplivala na formiranje «Mladočeštva» in deloma preko tega (v politiki), deloma tudi neposredno sama po sebi (v literaturi) na naš «mladoslovenski» pokret. To je bila med seboj trdno sklenjena literarna struja, ki jo imenuje nemška literarna zgodovina «Jungdeutschland». Izoblikovala se je ta struja v znamenju opozicije proti prejšnjima dvema pravcema v nemški literaturi, proti klasicizmu in romantizmu, ko ta dva nista imela nič več novega povedati mlademu pokolenju. Proti Goetheju, ki je bil v klasičnoharmonični lepoti udeležen v svojih delih najvišja gesla klasicizma in romantizma, prezirajoč zanimanje za časovne, zlasti politične dogodke, proti Goetheju, ki je l. 1830. po izbruhu julijske revolucije v Parizu pripisoval značaj svetovnega preokreta nekemu znanstvenemu sporu med Cuvierjem in Geoffroy-Saint-Hilairejem, ne pa tej revoluciji, je nastopil Heinrich Heine, pionirska duša tega pokreta, imenujoč nemškega Olimpijca «Zeit-ablehnungsgenie». Ime «Jungdeutschland» pa je dal tej struji mlade nemške generacije publicist Ludolf Wienbarg v svoji knjigi «Ästhetische Feldzüge» (1834.). Wienbarg je v tem svojem bojnem

¹ Kako so gesla teh voditeljev italijanskega političnega preporoda užigala tudi srca naših «Mladoslavencev», se razvidi iz člankov (najbrž dr. Zarnikovih): «Gibanje načela narodnosti itd.» v «Slovenskem gospodarju» z dne 6. febr. 1868., šte. 6., in v «Slov. Narodu» z dne 11. aprila 1868., šte. 5., ter dalje. Prim. tudi dr. Zarnika predavanje v ljubljanski čitalnici, natisnjeno v «Slov. Narodu» z dne 21. julija 1878., šte. 165., ter dalje.

spisu pokopaval pesemco (das Lied) kot tipično izrazilo romanse tike, zanimajoče se v svoji umetnosti radi umetnosti zgolj za duševne doživljaje posameznika; povzdigoval pa je Wienbarg — prozo kot večji, mogočnejši, kolosalnejši instrument, s katerim želi novo pokolenje dati izraza ne samo posameznim izbranim osebnostim, marveč obenem človeški celoti, vzbujajoči in zavedajoči se v sodobnih občečloveških, zlasti tudi političnih zahtevah. Pojma «države» in «naroda» sta stopila takrat zopet v ospredje dnevnega interesa. Zanimanje za državo kot obliko naroda, ne pa kot last absolutističnih mogotcev, je bila vzbudila že velika francoska revolucija. Premaga Napoleona, mogočnega ukrotitelja revolucije, je bila vzbudila v Nemcih najprej povečan zmisel za državo, in sicer za državo zedinjenega naroda, v katerem naj bi prišli vsi stanovi do veljave, predvsem zlasti dotlej zapostavljeni meščanski ali tretji stan. Ta stan pa so srednjeevropski fevdalni mogotci, prav tako kakor francoski restavratorji po l. 1815., dolžili vseh revolucijskih grozot ter homatij in so v «sveti alianci» utrjevali stari absolutistični monarhični princip, legitimen «po milosti božji». Ta predmarčni reakcijski pritisek je povzročil, da se je mlado nemško pokolenje, ki je še pred kratkim po osvoboditeljskih vojnah tako zmagoval nad Napoleonom in njegovo Francijo, mahoma preorientiralo in začelo v velikem Korzu gledati heroja revolucije, obdajajoč njegovo glavo z legendarnim sijem in stavljajoč v njegovo Francijo vse upe glede večje državljanske svobode stanov. Nemške nade na Francijo so se obistinile. Francozi so vstopili l. 1830. v julijsko revolucijo in v nji vstolili meščansko kraljestvo. Skoro na to je sledila l. 1848. februarjska revolucija, kateri so se Nemci pridružili v nekaterih svojih državah z marčnimi revolucijami tega leta. V Franciji je odslej meščanstvo ostalo na krmilu države, tudi v ostali zapadni Evropi si je ta stan priboril več ali manj pravic. V Avstriji pa je po l. 1849. obdržal še za eno desetletje vso moč v rokah aristokratsko-duhovniški fevdalni absolutizem. V državah, v katerih je bilo fevdalstvo poraženo, je zavladal meščanski kapitalizem, na kar se je razgalila zevajoča rana novega, dotlej molčečega sloja, četrtega stanu, proletariata.

Vse te peripetije časovnih dogodkov je spremljala literarna četa «Mlade Nemčije» z največjim zanimanjem, razvijajoč se čimdalje bolj demokratično, v zavestnem bojnem nasprotstvu zoper aristokratizem klasicizma in romantizma. Specialno na romantizem, na ta večni in neusahljivi živelj človeškega umetnostnega snovanja, je gledala enostransko, skozi prizmo njega zapoznelih

izrastkov. Njega dionizično ugodje in dopadajenje nad čutnim svetom je podcenjevala in ga dolžila, da se zamika v neki višji, neistiniti svet čiste duševnosti, pripuščajoč čutnost in realnost za zgolj stopnico v neki izsanjani višji nadsvet. Parola o «umetnosti radi umetnosti» je bila res romantični produkt nemškega doktrinarnega in abstraktnega duha, kakor je to pravilno ugotovil že ruski kritik Bjelinskij. Francoska romantika je bila pri vsem svojem individualistično-čuvstvenem zanesenjaštvu že od Victorja Hugoja dalje mnogo bolj socialno-sočutna, nego nemška. Deviza «l'art pour l'art», ki jo je pri Francozih prvi proglasil Théophil Gautier, je bila vobče prva kulturna mladika, s katero se je nemški umovalni duh delno vcepil v francoski duševni organizem v dvomljivo zahvalo za vse neštnevilne pobude, ki so jih prejemale Nemci v različnih stoletjih iz duševne Francije.¹ Iz tega formalističnega gesla se je v drugi polovici XIX. stoletja na Francoskem vzporodno ob realistični struji porodila literarna šola «parnasovcev».

«Mlado Nemčijo», ki je nastopala spočetka le rahlo strnjena, uravnavajoč svoje delovanje bolj nezavestno v zmislu aktualnih časovnih teženj mladega pokolenja, rinečega še v politično ospredje, je skovala v zaključeno bojno četo ali literarno šolo naredba nemškega zveznega zbora z dne 10. decembra 1835., s katero so se v Nemčiji prepovedali svobodnjaški spisi avtorjev, navedenih v tej naredbi imenoma: Heineja, Gutzkova, Laubeja, Wienbarga in Mundta. Blizu pa je stal «Mladi Nemčiji» tudi Börne. Vrhutega je ta struja sama kazala na Jean Paula in Chamiisa kot na dva predhodnika svojega pravca. V nemški Avstriji sta stala «mladonemški» struji blizu Nikolaus Lenau in Anastasius Grün (na Kranjskem rojeni grof Anton Aleksander Auersperg).

Smernice in devize je dajal «Mladi Nemčiji» Heine ne samo kot sijajen pesnik, ampak še bolj kot duhovit in temperamenten publicist. V svoji knjigi «Die romantische Schule» (1836.) je Heine izjavljal, da s to knjigo pokopava romantiko, ono literarno smer, kateri je on očital, da beži od dejanskega sveta v nerealni nadzemski in davno minoli prošli svet. Nova literatura da hoče ustvarjati ljudi sedanosti, ki bodo znali brez pomišljanja uživati ugodja totranske sreče. Znani so njegovi verzi iz «Zimske pravljice»:

¹ Prim. Oskar Walzel: Die deutsche Dichtung seit Goethes Tod. Berlin 1919., str. 34.

«Ein neues Lied, ein besseres Lied,
O Freunde, will ich euch dichten;
Wir wollen hier auf Erden schon
Das Himmelreich errichten...

Ja, Zuckerebbsen für Jedermann,
Sobald die Schotten platzen!
Den Himmel überlassen wir
Den Engeln und den Spatzen...

Za Heinejem so dolžili tudi drugi «Mladonemci» romantiko, da je zašla v onemoglo disharmonijo med idealom in resničnostjo, iz katere da ji je preostal samo beg v izsanjane fantastične sfere. Strastno tesno razmerje do sodobnega življenja, ki naj prevzame vso poezijo, je postala prva in vrhovna zapoved umetnostnega evangelija «Mlade Nemčije». To ugodje nad resničnostjo si je iskalo duška v političnem interesu, kar nam postane umevno, ako pomislimo, da se je ta struja rodila v dobi najtrše absolutistične reakcije predmarca. Zanimanje za svobodnejše državljanske naprave je dobivalo obliko radikalnega (za enkrat še bolj meščanskega) demokratizma, kličočega po ustavi, v kateri naj bi prišel do besede že dlje časa na naskok se pripravljajoči tretji stan, ki je bil na Francoskem že zavladal. Stalno tarčo «Mladonemcev» je tvorilo aristokratsko-cerkveno jerobstvo; njih puščice so bile izkaljene v svobodomiselstvu in republikanstvu ter so zvenele opojno pesem o svobodnem razvoju osebnosti v zmislu liberalizma, o visokoumni svobodni humaniteti namesto šablonske cerkvene vernosti, o emancipaciji ženske itd. — V umetnostno-teoretičnem oziru pri «Mladonemcih» še ne moremo govoriti o zavestnem realizmu, komaj o njega početkih. Zanimanja za vso neposredno objektivnost, za poezijo vsakdanjosti še ni bilo doumelo to pokolenje. «Mladonemci» so ustvarjali bolj iz dneva za dan, snujoč svoje duševne proizvode bolj iz aktualnih, jarkih dnevnih gesel, nego iz intimitet navidez nekazne in neznatne vsakdanjosti. Bili so kakor ustvarjeni za žurnaliste; zato je tudi bila njih najpriljubljenejša oblika feljton, razposajen, humorističen, satiričen, v katerem sta bila mojstra zlasti Heine in Börne.

Od prejšnjega romantičnega kulta narodne samobitnosti se je «Mlada Nemčija» okrenila odločno vstran in uprla oči v smer kozmopolitizma. Poreklo njenega svetovnega in socialnega nazora, vznika njenih idej o grajanskih svoboščinah, zapoved aktualnega pisanja iz dneva za dan, kakor tudi še marsikaj drugega je to šolo spravljalo v ozko zvezo s tedanjo Francijo. Dočim se je

bila Nemčija v dobi romantike zaprla v miselnosti v svoj visoki filozofski idealizem, v praktičnem kulturnem udejstvovanju pa v svoj filistrski «Teutschtum», v domačo raševnato nošo, puščajoč si rasti starogermanske grive in verno poslušajoč na telovadiščih svojega telovadnega «očeta» Jahna, ki je hotel, da bi zrastel med Nemčijo in Francijo neprodiren pragozd, dočim je v Nemčiji vsak romantični poet smatral za svoj nepreklicni poetični kredo Goethejev izrek: «Politisch Lied ein garstig Lied», dočim se je nemška romantika vedno bolj oddaljevala od zemlje v neke abstraktne sfere rafinirane izumetničenosti, goječ poezijo radi poezije, slikarstvo radi slikarstva, glasbo radi glasbe ter se hermetično zapirala pred brigami in radostmi časa, je stala večina francoskih poetov že v romantični dobi v sredi neposrednega življenja. V pesnitve Victorja Hugoja in v romane Georgea Sandovke so se krepko zaganjali valovi sodobnih dogodkov in časovnih teženj, Balzac je pisal pod naslovom «Človeška komedija» svojo grandiozno fiziologijo francoske družbe, Béranger je dajal v svojih živahnih, temperamentnih verzih izraza utripom ljudskega srca, v vsakem oziru ter v umetninah vsakega poeta so se na Francoskem tudi v dobi romantike zabrisavale meje med literaturo in življenjem. Mlade Nemce je zategadelj začel privlačiti Pariz, to svetišče svetega ognja svobode, to izviralishče grajanskih svoboščin, to torišče poezije, ki je bila hkratu dejanje in življenje, to poprišče življenja in dejanja, ki sta bila obenem poezija. Heine se je preselil za stalno v Pariz, začasno tudi Börne. Oba ta dva Nemca sta pisala od časa do časa tudi po francosko. «Mladonemškemu» kozmopolitizmu, pravzaprav obliki francosko-nemškega duševnega bratstva, je dajal največ duška duhoviti ironik Heine, ki je začel prvi smešiti dotedanji nemški paladij — slavo osvoboditeljnih vojn in proslavljati Napoleona kot «moža ideje», kot «včlovečeno idejo», kot «izvršitelja oporoke meščanske revolucije». «Die alldeutschen Revolutionsdilettanten mit ihren Turngemeinplätzen» so se mu zdeli smešni v primeri z velikim Korzom, ki mu je bil «jeder Zoll ein Gott». Napoleonovo pokolenje je Heine imenoval junaški rod, ki je vzrastel iz tal ognja in svobode pod časovnim geslom prostosti in enakosti ter tragično poginil na ruskih poljanah «durch Kälte und Sklaven». In na njegovem grobu, pravi Heine, so se razpasli: «Die Alliierten und die schlechten Befreiungsgedichte, Hermann und Thusnelda, Hurrah! und der Frauenverein und die Vaterlandseicheln und das ewige Prahlen mit der Schlacht bei Leipzig und wieder die Schlacht bei

Leipzig und kein Aufhören davon». Boljše bi bilo, da bi bili takrat tepeni šolarčki, nego da so oni pretepli učitelja, je bilo Heinejevo mnenje. 2

V vprašanjih svetovnega in verskega naziranja se je «Mlada Nemčija» polagoma odvracala od nemškega idealizma Hegelovega in se približevala v nekaterih svojih zastopnikih, n. pr. v Börneju, k francoskemu liberalnemu katoličanstvu abbéja de Lamennaisa in Montalemberta, dočim se je Heine, glavni glasnik «Mlade Nemčije», nagibal k socialistično-utopističnemu saint-simonizmu ž njega bogom, ki je duh in snov obenem, ž njega gesli o «rehabilitaciji mesa», o «emancipaciji ženske», o «čutni radosti antike», ki naj bi na tleh porušene židovske in krščanske religije ustanovila novo, tretje kraljestvo «ravnovesja med duhom in snovjo». Pozneje pa so «Mladonemci» pod vodstvom mladohegelijancev Straussa in Feuerbacha evolucionirali v smer filozofskega materializma in pozitivizma.

Pod vplivom «Mladonemštva» se je v marsikaterem oziru izoblikovala tudi duševna fiziognomija našega «Mladოსlovenstva».

(Konec prihodnjič.)

I. A. Krylov / Dva soda

Dva soda sta odšla na pot:

Je prvi polnjen z vinom bil,
a prazen je bil drugi sod.

Brez šuma se je prvi in korakoma
valil,

a drugi z gromom in bobnenjem se je skokoma
po tlaku kotalil.

Za njim steber prahú.

Na cesti vsak se brž je h kraju stisnil od strahu,
ko ga od daleč je začul.

A kakor glas močan ta sod ima,
on toliko kot prvi ne velja.

* * *

Kdor neprestano dela svoja razkričuje,
v tem malo je gotovo uma.

Kdor dela res, po govorjenju ni poznan.

Mož veliki le v delih svojih je glasan
in svoje krepke misli snuje

brez šuma.

(Iz ruščine preložil B. Vdovič.)

Miran Jarc / Iz «Mojih molitev»

Ko sem se naveličal pogovorov z ljudmi, ko sem spoznal, da so celo najlepše dvorane, ki v njih poslušamo najsilnejše godbe, pa bodisi onih, ki svirajo z loki, čopiči ali pa s svojim govorom — da so te dvorane v blesku žarnic in vonjav le tesne ječe —, ko me je vsakodnevni šah z živimi figurami utrudil, da sem se zazdel prazen in votel kot godalo brez strun, ki lovi v svoje odprtine šumečo črnino veseljstva, tedaj sem zbežal ven, ven in se ustavil ob reki. Ni važno, da bi povedal, kaj sem tu delal: da sem postal otrok, ki je mali jez priličil Niagarskemu slapu, tratico, poraščeno z redkim grmičevjem, pa prostrani oazi; otrok, ki je začel govoriti drevesom in se jih dotikati kot rok bližnjega in se je strastno radoval ob spreminjanju jočih se valovitih vijugah vodnih ploskev. *Stavci je čolg-a ravnar,*

Široko sem razpel roke in pisal v zrak slavospev, ki je bil neslišen in neviden okolici, a se je zato vrezaval v moje telo. Obšla me je neka slastna, čudna — dasi davno mi znana — zavest, da prav za prav nisem več oni, ki mora gledati na uro, ki je s tolikimi in tolikimi nitkami, vezmi, sponami in verigami uvezan v mrežo človeške družbe, temveč, da sem neskončno prost in mogočen, kakor cvetlica, ki je kelih za solčne, lunine in zvezdne kapljice, kakor drevo, ki vdano vsrkava v svoje telo pozdrave iz najdaljših solnc, kakor žival, ki je v njej mrtva narava prvič pogledala nad sebe, a vendar še kloni glavo k zemlji, kakor človek, ki ga iščem že vekove in vekove, a je plod tega boleznega hrepenenja šele moja podoba: trudna od nepravilnih življenj mojih prednikov, boječa vsled spoznanja, da bodo morale oči strmeli še v silno negibnost molčeče egipčanske sfinge.

Ali vendar: hvaležen, hvaležen sem bil, da bi vriskal ali pa poklekoval, ker so me neznane sile potegnile v veletok življenja — zvesti, da sem ogromni, večni del veseljstva. Občutil sem brezmejno srečo svojega zemljanstva; »o, blažen, da sem se rodil«, sem vzklikal in vsaka stvar mi je bila blizu, blizu, bila je v meni in jaz sem bil v vsem.

Začudil sem se: kako da sem iskal življenja tam, kjer ga ni, kjer je samo bolno nadomestilo, v napisanih, upodobljenih in v zvenceh sanjah velikih bolnikov, v šumečem, a hreščečem dirindaju zabavišč, kjer se opajajo še neprebujene duše. Videl sem, da je pesem — zdravje, da je zdravje lepota, da je šele veliki mir pravo gibanje in da je prava svoboda tišina in vdanost, ki nas

je uče rastline. Zamikal sem se v veličast gorâ, ki so silnejše od največjih spomenikov človeških rok, a ponižnejše mimo poslednjega berača; pobožno sem gledal gozdove, ki je v njih strašna sila levov in tigrov, a tudi golobja krotkost in plahost.

V takih hipih, ki so večnost in brezčasje, je vsaka beseda podoba, zvok in ples. Kaj zato, če pustiš te utripe nenapisane in če izzvene. Ali boš živo ptico uklepal v kletko?

Sprosti se, daj, da polete vse tvoje rahle in pokojne misli v vesoljstvo: okrog solnce se bodo zbrale v čudovit in čudotvoren soj, ki te začne oblivati in prežarjati, da se prerajaš v tej nebeški vodi in postajaš sam bajno lepa melodija...

Igo Gruden / Jutranja pesem

Vonj dihajočih jutranjih dreves
v dušo mi dahnil je težko omamnost:
veter pojočih daljav je razgibal nevzdramnost
nočnih meglenih zaves —
čez ves les
rosne lestence bo skoro prižgalo
solnce jutranje...

Ko da sem stopil
s srcem pobožnim pod gotski obok v katedralo,
v sence nevidnih kadilnic, med tiho snovanje
sklenjenih rok in pogledov prosečih,
vzdihov neslišnih in ustnic negibno molečih,
v čudni omotici ves sem, o, ves se potopil
v vonj dihajočih jutranjih dreves,
v pesem pojočih daljav, v valovanje nebes,
v nemo snovanje zemljé, v labirinte brezdanje
lastnega bitja.

Ali ni dalo življenj tisočero
rast moji duši? — stotero teles
moč mojim udom in mišicam sok,
vzhičeni krvi razpenjeni tok,
srcu razkošno utripanje,
čuvstvom zamaknjeno vero,
mislim razsipanje
kraljevskih rok?

Dedščina tajna, od roda do roda
nemo podavana, nikdar požeta —
ali je v meni za novo bodočnost spočeta?
Morda sem up čakajočega ploda? —
sen izpolnitve omamnega cveta? —
teža sadú, ki mu v padcu bo zadnja skrivnost razodeta?
O, saj je vsaka minuta in ura najtišja
prazniška slast, ki pozvanja v odkritja
zemelj neslutenih, v daljna zatišja
večnega žitja.

V ritmični pesmi vonjav in zamišljenih sokov
samo akord sem bolesten, sanjav
zlit s harmonijo pojočih daljav
v daljni zenit še nevidnih obokov.
Pesem svetlobe kot šum hudournih potokov
pala v tesnobe je mojih samot:
smrt in življenje — o večni nemir razkrojitve,
ura vrnitve in ura odhoda na pot,
kjer ni spoznanj, razočaranj ne zmot,
ne izpolnitve.

Misli so v daljah zaslutile tajne brezdanje,
sredi osamljenih morij so uzrle cvetoče otoke:
psalme pojoče in palme v rokâh se odpravljajo
pod slavoloke,
ki za triumfe omamljenih duš jih postavljajo
zarje jutranje... *Kje je novo merilo?*

Cvetko Golar / Pastirica Urška

Vsa zasopla in zardela je priletela pastirica Urška iz vasi. Za-
vezovala si je z obema rokama majhno, rdečo ruto okoli
glave, ki ji jo je na poti odvezal veter, in se je zmeraj obra-
čala nazaj proti hišam v strahu, da ne bi tekla hlapec za njo.
Vsled naglice je gorelo njeno drobno lice v mrzli sapi, in srce ji je
tako močno tolklo v prsih kakor včasi na paši, ko je morala dirjati
za tisto marogasto ovco. Ogrnjeno je imela staro in dolgo kocko,
katero ji je dala kmetica Jurjevka, namesto da bi ji novo kupila.
Njeno krilo je bilo tanko in obnošeno, da so se na njem poznale
ostre oblike njenega ubogega telesa. Obuta je bila v rjave, raz-
pokane čevlje, prevelike za njene noge, ki jih je pred njo nosila

starejša dekla. Nasula jih je z listjem, da je mogla hoditi in da ni silil vanje sneženi prah, ki ga je metla burja.

Hodila je še zmeraj naglo in njene oči so plaho gledale naokoli, ali se ne bo kje nenadoma pokazal kmet Jurij s skleškom v roki. Zavila je iz izorane gazi in stopila na sneženo polje.

«Saj je sren, nič se ne vdira, zakaj ne bi šla kar čez njive! Gotovo pridem prej.»

Pastirica Urška se je napotila v Betlehem. Ušla je kmetu Jurju, ki je bil trd in je grdo delal z njo. Poleti ji je bilo lahko, takrat je pasla v dobravi, in kmet ni mogel nad njo vpiti. Zvečer je prignala svojo čredo v stajo in dobila mleka in kruha ter je šla spat na izbo, in drugo jutro je vstala na vse zgodaj. Kmeta ni videla po cel teden razen ob nedeljah, ko je sedla opoldne z drugimi k mizi. Zdaj pa je zmeraj režal:

«Ali mi ne boš narezala repe! Ali misliš, da te bom zastonj redil! Lenoba beraška!»

In ko so bili vsi škafi polni, in bi rada malo počila, se je oglasil:

«Kaj pa stojiš! Saj boš še k tlom prirasla! Alo, v les po stelje!»

In tam je morala izpod snega grabiti listje vsa premražena in ozebljih rdečih rok. Še ni odložila težkega koša, že je kričal:

«Ali ne slišiš, kako te kličejo ovce!»

In nesla jim je posušenih vej, da jih objedajo. Tako je bilo naprej in naprej, zato se je Urška naveličala.

In pred božičem se je spomnila:

«V Betlehem pojdem! Tam je Bog rojen na sveto noč, in jaz sem pastirica. Gotovo me bo vesel. In vse mu bom povedala, kako dela z menoj kmet Jurij.»

Napravila se je in poiskala v svoji skrinjici lepo rdeče jabolko, ki ga je shranila jeseni, in si je rekla:

«Tudi jaz moram nekaj nesti malemu Jezuščku.»

Zavila ga je v robec in spravila v krilce.

Vas je stala že daleč za njo, bila je sredi dolge, velike planjave, kjer ni bilo niti drevja, niti hlevov, in takrat se je Urška ustavila. Kamor so nesle oči, je segalo belo, sneženo polje na dolgo in široko, in tam na robu neba so stali visoki snežniki v srebrni sinjini. Okrog in okrog ni bilo nikjer hiše in pes ni zalajal in tudi gozdovi so ostali za njo v daljavi. Od daleč nekje se je svetilo solnce, in mrzli so bili njegovi žarki, a nebo je bilo svetlo in jasno, in po trdem snegu so se bleščali biseri. Včasih je potegnila mrzla sapa, in ostra ledena zrna so se vsula Urški za vrat, in zapeklo jo je v lica.

«Ali kje je Betlehem?»

Urška je premišljevala in gledala na vse strani. Nihče ji tega ni povedal, na prižnici so gospod dejali, da je na Jutrovem, in da tam pride Bog na svet, in da so pastirci zraven. Ali kje je na Jutrovem? Za bogatega kmeta Južnovca tam za Savo, ki so mu tisto leto zgoreli podi, je že slišala, ali tam ne more biti Betlehem. — In Urška je šla naprej.

«Že pridem,» si je mislila. «Zadaj je vas, kjer sem doma, in nad vasjo so hribi in tam je sveti Andrej, kjer sem že služila. zraven je sveta Barbara, kamor sem hodila jeseni po kostanj, in sveti Ožbalt, kjer je doma tisti grdi pastir, ki me je vrgel v trnje. Tam ni Betlehema, o bo že na drugi strani.» In Urška je šla čez razore in lehe, čez travnike in dolinice, ki so se nižale proti daljnim vrbam ob potoku. Tudi zeblo je ni in bilo ji je celo prijetno in veselo, kadar se je spomnila kmeta Jurja. Še zasmejala se je in si mislila: «O to se bo kregal! „Kje je pa deklina?“ bo vpil. In nihče ne bo vedel, da sem šla v Betlehem.»

Sredi grmovja in visokih tankih brez s sklonjenimi drobnimi vejicami, ki so se gosto zgrinjale okoli debel, je tekla gaz, zvožena od sani.

«Mogoče pa je to prava pot!» In Urška je šla naprej. Na ovinku za nizkim smrečjem, ki je robilo rjavo hrastovo hosto, je srečala staro kmetico, ki je nizko sključena težko hodila po gladki gazi.

«Slišite, ali se pride tukaj v Betlehem?» je Urška glasno zavpila.

«O, kajpak, počasi hodim, počasi. Pa ti boš že prišla, ki si mlada,» je dejala ženska.

«Ali se pride tukaj v Betlehem?» je Urška ponovila vprašanje.

«A v Betlehem?» je zavpila ženska, in Urška je pokimala.

«Viš, da ne vem, pa še nikoli nisem mislila na to. O, pa nekje se že pride, ti, ki imaš dobre noge, boš že prišla.»

Urška je stala pred kmetico, ki je držala nizko sklonjeno sivo glavo in ni bila nič večja od nje.

«A v Betlehem greš?» se je začudila starka še enkrat.

«Tja, kjer bo nocej Bog rojen.»

«O, saj vem, pa težko hodim, drugače bi še jaz šla s teboj. Mislim, da bo tamle čez.»

Kmetica je pokazala z roko predse in majala z glavo:

«V Betlehem gre! Glej jo, deklino, mogoče bi šel tudi kdo od nas.»

Urška je šla naprej po gazi in skoraj ji je bilo že mraz. Na nogah ni več čutila prstov, v roke ji je bilo hladno, in tudi po

hrbtu ji je šla mrzla sapa. «Daleč je v Betlehem,» je mislila, «od jutra že hodim in zdaj je gotovo poldne, pa ga še ne vidim.»

Na polje je legla megla, bela kot sneg, in Urška ni videla nič predse. Vse je bilo tiho in samotno in bilo ji je dolgčas, zato je začela peti s tankim, trepetajočim glasom:

Pastirci, vstanite,
zbudite se zdej,
le hitro vstanite,
da gremo naprej!»

Prišla je mimo stare lesene bajte, ki je stala ob poti zraven trhlega, z mahom poraščenega oreha.

«Grem povprašat, kod se gre v Betlehem.»

Stopila je v nizko, zakajeno vežo, ki je imela črne in sajaste stene; po tleh so se delali ledeni rjavi klobučki od kapljic, ki so padale od dimastega stropa.

«Ali ni nobenega doma?» Njen glas je plaho zaklical.

«Kdo pa je?» se je zaslišalo iz hiše.

Urška je šla za glasom, odprla je vrata in stopila v izbo, ki je bila nizka z lesenimi stenami in dolgim drogom pod stropom, na katerem so se sušili jabolčni olupki. V kotu za mizo sta sedela oče in sin, oba velika in močna; pogledala sta začudeno na pastiričico.

«Ali se gre tukaj v Betlehem?»

«A—a! V Betlehem?»

Urška je pokimala in s strahom je gledala velikega očeta, ki se je napol sklonil za mizo.

«Tja pa ne prideš, predaleč je.» Oče je odmajal z glavo, sin pa je vprašal:

«A v Betlehem gre tale punčka?» Na glas se je zasmel, in neverjetno se mu je zdelo.

«Ti bi rada v Betlehem?»

«O polnoči bi bila že rada tam, ko bo Bog rojen,» je Urška boječe odvrnila. Starec je samo majal z glavo:

«Nak, tja pa ne prideš. Kje je že Betlehem?»

Dolgo je premišljeval, se praskal po sivi glavi in se ni mogel spomniti. Potem se je ozrl skozi okno v gosto meglo, in sin je vprašal:

«Kako ti je pa ime?» Bil je radoveden in z očmi je požiral majhno pastirico, in usta so se mu smejala.

«Urška!»

«Ostani pri nas, Urška! Mati so nam umrli, ki jim je bilo tudi Urška ime.»

Oče se je držal na smeh in je vprašal sina:

«Ali ti je všeč?»

Sinu so zardela rjava lica, ki so bila pod očmi od oglja črna, in je dejal:

«Malo majhna je, pa bi že zrasla.»

«No, pa ostani pri nas!»

Urška je odmajala z glavo:

«Moram v Betlehem. Ko se vrnem, pa ostanem pri vas. Ali res ne vesta, kje je Betlehem?»

«Kje bi že bil?»

Oče se je počasi vzdignil izza mize in sin tudi. Stopili so na prag.

«Na to stran sem že bil, pa tam ga ni. Mislim, da bo ravno tukajle čez.» Zamahnil je z roko mimo strmih, tihih jagned, ki so se belili v daljini in bili podobni srebrnim, visokim stolpom.

Mračilo se je že, in Urška je šla naprej. Megla je bila čisto bela in prosojna, in sneg je bil mehak in se je vdiral in drobnil pod nogami, da je spodrsovalo. Gaz je tekla sredi brezja in hrastja navzdol po strmem obronku, in kadar je Urški spodrsnilo in je vznag padla v sneg, se je veselo zasmejala. Zavila je v globok jarek, ki je bil na obeh straneh obdan od visokih in strmih bregov, poraščenih z borovjem in robido, ki se je pletla okoli grmovja. Nenadoma se je Urška zelo prestrašila, zakaj zagledala je strašnega moža z veliko kučmo in črnimi očmi. Ni si upala mimo in je dolgo stala na mestu in ni vedela, ali bi šla naprej ali nazaj. Zato je pobožno zapela:

«En božji glas je prišel v vas,
da Bogek se rodi —»

In ko je odpela, se je mahoma tisti divji mož izpremenil v leskov grm, in Urška je šla mimo. Ali zdaj je zašla nekam, kjer ni bilo poti. Samo sneg se je širil na vse strani in izginjal v večerni megli, in Urški se je vdiral do pasu in pomislila je na betlehemske pastirce, ki so imeli tudi težko pot, ko so šli ponoči obiskat mladega kralja.

V mrazu je megla izginjala, začelo se je svetiti in prikazovalo se je sinje in jasno nebo. Na obzorju je zasijala prva zvezda.

«Nad hlevcem gori,» je pomislila Urška. «Zdaj bom pa kmalu tam.» In še hitreje je stopila, oči pa je vpirala v zvezdo. Hodila

je nekaj časa po gazi, ki ji je nenadoma izginila, in potem se je zopet znašla na trdi zasneženi dobri, na zelenih, ledenih tolmunih.

Kmalu je bilo vse nebo v zvezdah, in Urška je šla proti oni strani, kjer je prva zagorela. Zdela se ji je nizko na zemlji, kot bi se lesketala nad hlevcem. Pastirica je segla v žep in prinesla v drgetajoči, prezebli roki rdeče jabolko.

«Da ne pozabim, dati ga moram Jezuščku.»

Stopala je naglo naprej in težko je čakala, da bi že bila v Betlehemu.

«Saj vendar že dolgo hodim in kmalu bo polnoč. Zdaj bi imela že slišati pastirce na paši in angelske trobente.»

Urška se je ustavila in gledala na obzorje, hotela je malo postati, ker je bila že trudna in negodna in so bile noge težke in so se ji zapirale oči, ali misel na betlehemeski hlev in pastirce jo je zbudila in pokazala naprej. Šla je v sanjah dalje čez polje, naprej čez polje. — A ne samo po nebu, tudi po snegu so se začele utrinjati zvezde, in nešteto lučic je zagorelo v daljavi.

«Kar tukajle na levo bom zavila v hlevček, saj tam je vse svetlo in nebeško lepo, kot se poje v pesmi.»

Pred njenimi očmi se je bleščalo, in zdelo se ji je, da leti s silno naglico nekam v neskončno daljavo. Leti, leti in vendar se ji dozdeva, da niti nog ne pregiba, leti, leti in tako ji je sladko in toplo, leti, leti in nič snega ne čuti, vse, kar jo je oviralo, je padlo od nje, in čuti se lahko kot pero, ki plava, plava pod nebom, ali kot bel oblček, ki pluje nad gozdovi.

Že se je Urška bližala Betlehemu, zakaj po dobravah so se pasle cele trume belih ovčic, tako lepo belih, kakor jih še ni videla, in po nebu so plavali angeli v srebrnih oblačilih in so trobentali na zlate trobente, ki so pele neizrekljivo lepo, in nepopisno so bili zali kerubini, ki so leteli na zemljo. Urška je zagledala pastirce, ki so pasli ovce, in zagledala je hlev in Marijo in Jezuščka v jaslih. Oba sta se ji prijazno smejala, in malo dete s krono, bolj žarečo od solnca, je vzelo rdeče jabolko, ki ga mu je podala.

«Na, vzemi, Bogeč,» je šepnila Urška in se ljubeznivo nasmešnila. Zdelo se ji je vse tako po domače, kakor da je v vasi pri Osojnikovih in reže jabolčne krhle malemu Blažku, ki ga pestuje, in mu jih tlači v usta. In prijetno in gorko je bilo v hlevu, vsi so bili prijazni z njo, in Jožef, ki je bil začudo podoben njenemu stricu Jožetu, je stopil k njej in jo pobožal po licih. Cel voliček v hlevu — bil je tak kot rožanec, ki ga je pasla — je kimal z glavo in se hotel nasloniti nanjo.

In Jezušček je spregovoril:

«Urška, ali me imaš rada?»

«Rada, rada! Zmeraj bi ostala pri tebi. Zunaj je mraz in sneg in burja, in v noge me zebe, poglej moje čevljičke, kako so slabi!»

«Urška, kje si pa dobila to lepo jabolko?»

«Zate sem ga shranila, še jeseni sem ga spravila v skrinjico pri Jurju, kjer služim.»

«Tam služiš? Ali ti je dobro?»

«Oh, Jezušček, zmeraj sem lačna in hudo moram delati, poglej, moje žulje na rokah!»

In pokazala je Jezuščku svoje dlani, in glej, krvave razpoke in žulji so bili nenadoma vsi zlati.

Smehljaj se ji je Bogeč in tiho dejal:

«Poglej se, Urška, kakšne čevljičke imaš, pa praviš, da so slabi!»

In Urška je videla, da ima srebrne čevljičke, in njeno krilo se je zableščalo, kot da je iz samega žameta, in kjer je bilo strgano, so cvetele nepopisno lepe rože.

In Jezušček je razprostrl ročice in jo je vzel v naročje, objel jo je in v gorkem in sladkem poljubu se je pastirica Urška združila z njim.

Alojz Gradnik / Svatba v Brdih

Novičev vrsta; pokajo pištole,
harmonika hrešči in iz vseh rok
frčé konfete pisane v otrok
kopico, vračajočo se iz šole.

Na trde bede dneve s koncem šole
za vse življenje jih je zvezal Bog
na zdravje in bolezen in na jok
in na veselje, vinjo¹, hišo, vole.

Ljubezen? Nima zanje dosti cene.
Ljubezen — srca so kopneče pene,
je rož v jeseni zopet prazen vrt.

Le brazde, ki jih skrb v srcà zareže,
kar plodna prst in kamen hiše zveže,
izbriše in razveže šele smrt.

¹ Vinja = vinograd.

M. Dolenc / Slovensko ljudstvo na Dolenjskem pred dvemi, tremi stoletji

V dolini zelene Krke so imeli v času, ko je Matija Gubec plačal »staro pravdo« s svojo glavo, obširna posestva tudi kostanjeviška opatija, pleterski samostan in novo-meški nemški viteški red. Dolina je rodovitna, podnebje milo, da rodi trta. Oboje skupaj, duhovna gosposka pa dobra zemlja, sta bila pač najizdatnejša činitelja, ki sta lepemu kosu slovenske zemlje dajala značilno obeležje, prebivalcem pa določevala socialne in kulturne prilike.

Polihistor Valvazor je napisal v počaščenje Kranjske debele knjige, za intimno žitje našega prostega ljudstva pa ni kazal jakega zanimanja. Prezrl je marsikaj, česar bi ne bil smel prezreti, namreč osobito vse tisto, kar je bilo za slovensko »ubogo gmajno« po izgubljeni »stari pravdi« najznačilnejše, t. j. način, kako so se kmetje borili za svoje pravice med seboj in nasproti svoji gosposki — pri sodiščih. Vsi taki spori so se namreč reševali na poseben način, po starih šegah in navadah. Ali v ta vrvež najnižjega sloja svoje Kranjske baron Valvazor ni hotel poseči, ni ga proučil, o vsem tem njegova »Slava Kranjske« molči!

Stare šege in navade pa so obstajale v tem, da so se pravne zadeve slovenskega kmeta obravnavale in uravnavale v gorskih in kvatrskih pravadah, ki so se vršile ob določenem času, na določenem kraju in ki je pri njih veljala beseda domačih ljudi, uglednih izkušenih možakov, ne pa gosposkina. Še gosposka sama se je morala mnogokrat ukloniti sodbam ljudskega sodišča, na vsak način pa jim priznavati obvezno moč, dasi so jo izrekli samo njeni — podložniki sami med seboj.

Značilno je, da so nam ostali ohranjeni zapisniki o takih pravadah pred kmetskim sodiščem izza časov, ko je preteklo le nekaj let, odkar je »stara pravda« tako nesrečno končala baš v nižavah lene Krke in da so ti zapisniki nastali pod egido — »krive palice«. Srednjeveški pregovor je velel, da se dá pod »krivo palico« (*Krummstab*) dobro živeti, in res je »kriva palica« v dolini Krke oživiljenje starih navad in običajev, osobito glede kmetskih sodišč povsodi rade volje dopuščala, nemara zato, ker se je zavedala, da ni pametno prenapenjati tetivo, in če lok rad počí.

Omenjeni zapisniki so shranjeni v ljubljanskem muzeju. Pričenjajo za kostanjeviško opatijo leta 1591., a v njih je posvečeno, da so gorske pravde o ž i v e l e že leta 1581. Kostanjeviški zapisniki so najobsežnejši in segajo — z majhnimi presledki, za katere so se zapisniki izgubili — do leta 1785., torej do tedaj, ko je Jožef II. zatrl kostanjeviški samostan. Iz pleterskega samostana sta nam ohranjena samo dva folijanta, prvi izključno za kvatrne pravde iz let 1611. do 1631., drugi za gorske in kvatrne pravde skupno za čas od leta 1683. do 1698. Od novomeškega inkorporiranega urada nemškega viteškega reda nam je ohranjen samo en folijant o gorskih pravicah za čas od leta 1721. do 1772.

Ni dvoma, da so se gorske pravde vršile nalik trškim pravam, imenovanim «veče», že od davnih dni srednjega veka. Da so se pa ohranile tudi še poslej po ukinitvi samostanov pri drugih vlastelinih, nam pričajo zapisniki boštanske graščine o gorskih pravicah iz leta 1798. v ljubljanskem muzeju. Institut gorskih in kvatrnih pravic moramo označiti za nadaljevanje prastarih ljudskih zborov, kakor so jih Slovenci pač prevzeli preko Bavarcev od Frankov; so pa ostali po vsej priliki narodnopravna uredba v zaščito pravice in pobijanje krivice.

* * *

Ob tragičnem zlomu kmetskega upora leta 1573. so bili za kulturo našega ljudstva odločilni sledeči momenti: Slovenski jezik dobi primerno upoštevanje pri protestantih Trubarju, Dalmatinu itd. Katoličan Adam Bohorič izdaja leta 1584. prvo slovensko slovnico. Protestanti imajo dokaj več pristašev med meščani, kakor na deželi. Mesta se nagibljejo bolj na nemško plat, pa so gospodarsko zelo navezana na kmetsko ljudstvo. Kmetje so v teh časih stanovsko skoro popolnoma enotno opredeljeni: do malega vsi so podložniki vlastelinov. Zelo redke izjeme tvorijo prosti kmetje-svobodnjaki. Razmere svoje vrste pa vladajo v vinskih gorica: tu so lastniki vinogradov pestro med seboj pomešani. Vinogradi so last deloma vlastelina samega, deloma neprostih kmetov-podložnikov, ki so se imenovali «sogorniki», deloma pa tudi meščanov, duhovnikov, tujih vlastelinov, cerkvâ. — ti so se nazivali «mejaši». Za mejaša šteje narodna pesem, ki je gotovo več stoletij stara, celó svetnika:

<i>«Preljubi Svet Urban,</i>	<i>v gorica ti stanuješ,</i>
<i>ti dobri naš mejaš,</i>	<i>in žlahtno grozdje 'maš!»</i>

Vsi vinogradniki so bili podrejeni «gorski palici», to je oblasti gorskega gospoda, kateremu so morali dajati del letine

kakor »gornino« in se mu pokoravati v vinogorskih upravnih in pravnih zadevah po predpisih gorskih bukev, izdanih leta 1543.

Nesrečni izid kmetskega upora je razmerje med gosposko in njenimi podložniki ustalil in učvrstil, seveda v prid gosposke. Pa to niso bile edine nevšečnosti, ki so zagrenjevale življenje kmetškemu stanu. Protestantovske homatije sicer niso prinesle bogve kako pomembnih neprilik za kmetsko ljudstvo doline Krke. Tem živeje pa je vplival na razvoj prilik in neprilik strah pred turškimi napadi in pa bližina naselbin Uskokov, ki so na svojih roparskih pohodih rajrajši obiskovali krško dolino. Od srede 17. stoletja — po končani tridesetletni vojni — sta večkrat tudi kuga in lakota obiskali Dolenjsko, tako po naših zapisnikih osebito 1649., 1650., 1663. in 1670. leta.

Za razumevanje splošnega položaja prebivalstva krške doline je potrebno, da se ozremo tudi nekoliko po v n a n j i z g o d o v i n i cerkvenih oblastev, ki so tod gospodarila.

Leta 1564. dobe nemški vitezi v Novem mestu svojo »križatijo«, v kateri je rezidirar sprva najbrže samo en vitez, za časa naših zapisnikov pa sploh nobeden več. Imeli so pa v okolici Novega mesta pod Gorjanci in na Čateški gorici pri Trebnjem obsežna vinogradna posestva, katera so si dali upravljati po svojem upravitelju v »križatiji«, ki je bil lajičnega stanu. Neposrednega stika med duhovniki nemškega viteškega reda in njemu podložnimi vinogradniki potemtakem v Novem mestu ni bilo.

Pleterski samostan je bil prvotno ustanovljen od celjskih grofov kakor dom kartuzijancev. Po smrti teh grofov pa je vidno propadal. V časih po »stari pravdi« se že ni več upiral protestantskemu navalu. Leta 1580. ima le še troje bratov kartuzijancev, leta 1590. pa s prijorjem vred četvero. Ko umre prijor Stanislav pl. Schmidau leta 1590. v Gradcu in ko se preselita kmalu za njim na drugi svet še dva brata v Pleterju, ostane tam le še en brat, a upravitelj samostana, ki je bil odposlan, da bi razmere na licu mesta saniral, odda meni nič tebi nič ves samostan za šest let v zakup Karolu Juriču, izpovedovalcu augsburške konfesije. Da se te škandalozne razmere odpravijo, odredi vlada, da naj samostan pripade jezuitom. Ti očetje pa se niso hoteli preseliti v pleterski samostan, ampak so tu ustanovili samo svojo »rezidenco«, obstoječo iz enega samega patra jezuita in iz primerne števila upravnih oseb. Iz dohodkov samostana pa so vzdrževali v Ljubljani svoj kolegij, namenjen vzgoji novih bojnikov za katoliško vero. Naši zapisniki nam pa pričajo, da izmed tistih jezuitov, ki so rezidirali v Pleterju, niso živeli vsi brez prikora. V zapisnikih o

kvatrnih pravadah iz leta 1620. sem naletel na list, ki je bil prelepljen z drugim belim listom. Razklenil sem ga previdno in odkril zapis o neki za jezuite očitno zelo mučni zadevi. Kmet je tožil na kvatrni pravdi sokmeta radi tega, ker je ta govoril, da se je tožnikovi ženi hudo mudilo k možitvi; kajti imela je bila opraviti s patrom Volbenkom Magerlem. Toženec je zanikal, da bi bil kdaj take govorice trosil; drugi da govore res take reči, on pa bi kaj takega ne govoril, ker ve, da nihče ne more nikogar prisiliti k svetemu zakonu. Kmetski sodniki so zaslišali dvojje prič — je-li bil pater Magerle navzočen, zapisnik ne pove —, pa tudi ti priči sta se izmikavali. Sodba, ki je potekla, je naložila obema stražkama, tožniku in tožencu, globo dveh mark in pristavila, če se bo v prihodnje kaj več dokazalo, pa se bo postopalo, kakor je prav. Previdni zapisnikar — bržčas dvorski sodnik sam ali drug samostanski uradnik, — je prelepil tisto stran zapisnika, kajpada, ker je hotel skriti mučno zadevo pred očmi «rezidujočega gospoda». Ta ni bil nihče drugi, nego oni pater Volbenk Magerle, ki je nekaj let pozneje s patrom Albertom Očičkim, Poljakom po rodu, prinesel relikvije v Št. Jakobsko cerkev v Ljubljani, kjer so bile leta 1625. vzdane.

Tudi v Kostanjevici opati niso živeli tako, da bi si smeli prisvajati pravico do posebnega ugleda pri vernem ljudstvu. Leta 1563. izvoljeni opat Lenart Hofsteter je bil mož nemirnega duha in silovite narave. Njegovo življenje v samostanu ni bilo moralno. Vzdrževal si je priležnico in zahteval celo, da jo imenujejo *dominam monasteri*. Nasproti svojim podložnikom-kmetom pa je bil nasilen, metal jih je samolastno v keho (*camera caeca*). Tudi nanj leté morebiti vzdihni narodne pesmi, ki toži, da kmetič ni mogel plačati enega krajcarčka, pa je došel ukaz od neusmiljene gospode:

«Pelji ga v turen teman,
tam naj bo tako dolgo sam,
da bo prinesel krajcar nam!»

Pritožba za pritožbo je prihajala zoper patra Lenarta do cesarskega prestola, vladar je zahteval preiskavo. Leta 1576. je vizitiral samostan pater Adam Puecher iz Vetrinja, pa opat Lenart se ne poboljša. Prihajale so nove pritožbe, citirajo ga v Runo (*Stift Rain*) nad Gradcem, da naj se tam zagovarja pred svojim «*summo ordinario*». Opat ne uboga, temveč se nejevoljno obrne na vetrinjskega opata, češ, naj ta odloči, ali mu treba iti v Runo ali ne. Vetrinjski opat mu je dajal skraja potuho. Obrnil se je za svet na opata v Stični in na priyorja v Pleterju. Prvi je podal poročilo, da

opat Lenart zanemarja gospodarstvo, da ne plačuje davkov, da daje župnije v zakup protestantom, da se izogiblje duhovnim bratom v Stični in raje popiva po gostilnah, ko potuje preko Stične, kakor da bi se pokazal v samostanu, da živi sploh nemoralno. Pleterski sosed ga ni tako hudo popisal, moral pa je vendar poročati, da opat Lenart ne bere maše in da živi pohujšljivo. Vsled teh poročil se je odločil vetrinjski opat ukazati opatu Lenartu, naj gre v Runo na zagovor. Obtožba z dne 31. julija 1579. se je sedaj glasila, da opat Lenart razsiplje samostanske zaklade, da se oblači v svilo, da nikakor noče odnehati od svoje, že druge priležnice, češ, da raje zapusti samostan kakor pa svojo ljubico, sicer pa, da se niti ne drži katoliških obredov in da je oddal cerkev v Brežicah šizmatikom v najem. Lenart Hofsteter pa si je stvar vnovič premislil in ni potoval v Runo, ampak si je nagrabil še preostalih zakladov samostana in se podal z njimi in svojo priležnico vred na svoje posestvo pri Novem mestu. Poslali so v Kostanjevico novega vizitatorja, patra Leopolda Pacherneckerja iz Vetrinja, da bi napravil red; bil je tudi določen za naslednika Hofsteterju, ko bi se ta prostovoljno odpovedal svojemu dostojanstvu. Toda vizitator je našel samostan čisto izropan in hočeš nočeš je moral oditi za Hofsteterjem v Novo mesto. Pa ta ga noče sprejeti; zavrne ga z besedami: *«Omnis qui non intrat per ostium in ovile, ille fur est et latro!»* Pachernecker se hoče obrniti na mestno sodišče, naj bi mu pomagalo dobiti samostanske dragotine nazaj. Tudi ta pot se izkaže za brezuspešno. Mestni očetje so bili vedni gostje pri Hofsteterju, dajal jim je tudi denarja na posodo. Vizitator je videl, da ne bo imel sreče s pravdo. Ko pa je še slišal, da se je opatova priležnica izjavila, da ne bo dolgo zemlje tlačil, če se dá izvoliti za opatovega naslednika v Kostanjevici, se je te grožnje ustrašil in poročal v Vetrinje, da se zahvaljuje za nasledstvo. Vetrinjski samostan je ubral sedaj drugo pot; kajti od vlade so že pritiskali nanj, naj napravi konec škandalom v Kostanjevici. Obrnil se je na bivšega admontskega opata Lovrenca, ki je tedaj živel v bližini Stične v pokoju. Temu se je slednjič posrečilo pregovoriti Hofsteterja, da je resigniral na opatsko dostojanstvo v njegove roke. To se je zgodilo 1. januarja leta 1580. Pachernecker je bil že deset dni prej zoper svojo voljo — *«per oboedientiam»* — izvoljen za opata samostana v Kostanjevici, pa je res že po devetih mesecih vladanja umrl, vendar ne nasilne smrti. Za njim izvolijo za opata Andreja Arzta. Ta je opatoval deset let, živel pa je takisto nemoralno in bil silno vdan vražam. Svojo telesno nemoč je pripisoval zlim čarodejstvom. Za Arztom pride na prestol opat

Tomaž Jerney. Mož je bil boljši gospodar in mu tudi glede moralnosti kronisti niso ničesar oponašali. Naši zapisniki pa vsebujejo nekaj pritožb zoper njega, da je bil dostopen lizunom, in da je jemal podmito (*Schmiralien*). Še po njegovi smrti se je vnela pravda radi vinograda, ki ga je bil vzel revežu in dal za »dober likof nekemu svojemu uslužbencu«. Nadaljnji opati niso več dajali povoda pritožbam, skrbeli so tudi dobro za gospodarski procvit samostana. Leta 1676. kupi opat pater Janez Vogrinec (imenovan Plantarič) graščino Kostanjevico v samem mestu Kostanjevici od grofice Zrinjske za 72.000 fl.

Tele sličice sem razpredel nekoliko podrobneje, ker menim, da takšne razmere v samostanih ljudstvu niso ostale prikrite in da so tudi imele kolikor toliko vpliva na razmerje med podložniki in njihovimi gospodarji.

Omenim naj še, da imamo v naših zapisnikih samih prav malo spominov na protestantske homatije, mnogo več jih pa je takšnih, ki se tičejo turških in uskoških napadov. V Pleterju se je pritožil na kvatrni pravdi brat zoper svojo sestro, češ, da ga je imenovala »*Ketzerischer bueb*»; seveda je bila občutno kaznovana. V ljudstvu so tleli še živi spomini na turške čase. Saj še ni preteklo dosti let, odkar se je v bitki pri Sisku leta 1593. skrhala turška sila, ki je pošiljala svoje roparske tolpe iz Bosne v slovenske kraje. Spomini so bili seveda polni gneva in ogorčenja radi okrutnosti drugovernih Turkov. Leta 1611. so razpravljali v Pleterju o pravdi med neko žensko in njenim nasprotnikom, ki jo je psoval s »*türkische hure*«. Pa nasprotnik je uveljavljal, da se je tožnica zakadila vanj in mu izruvala kos brade, kar je bilo za moža najhujše ponižanje. O uskoških napadih pa vsebujejo naši zapisniki posebno mnogo spominov. Ti priseljenci so po vsej priliki nadaljevali svoje roparske napade v Krško dolino tudi še dolgo za tem, ko Turkov ni bilo več. Naj še omenimo drastičen primer, kako so naši ljudje včasih sami izrabljali Uskoke v nečedne namene. Na kvatrni pravdi se je pritožil uslužbenec samostana v Kostanjevici Tomaž Laubinger, da je njegov nasprotnik Matija Jakšič naprosil dva Uskoka tam preko Gorjancev, naj prideta in ga dobro premikastita (»*sie sollen ihme Toman wolabschmiren*«), dà, morebiti naj bi ga celo ubila. Jakšič je bil seveda hudo kaznovan. To je bilo 1591. leta; ali tudi dosti pozneje čitamo v zapisnikih na več mestih o osumitvah, da so bili ljudje v zvezi z Uskoki ali da so celo z njim vred ropali.

(Dalje prihodnjič.)

KNJIŽEVNA POROČILA

Krek, Janez Ev.: Izbrani spisi. I. zvezek. Mlada leta (1865.—1892.). Uredil Ivan Dolenc. V Ljubljani, 1923. 188 str.

Razsežnost in mnogostranost Krekovega delovanja je izdajatelju njegovih izbranih spisov stavila posebno težavne naloge: pri izbiranju je moral pre-mišljovati, kaj naj kot še danes zanimivo sprejme v zbirko, posebne težave pa mora delati izdajatelju ureditev tega gradiva.

Prof. Dolenc, sam učenec in gojenec Kreka in stalni član njegove ožje družbe, je pametno sklenil, ko se je odločil, da nam pokaže v posameznih zvezkih Krekovih izbranih del posamezna časovna razdobja njegovega življenja in delovanja. V vrsti takih zbornikov bo potem lahko dobili prostora za samostojna, večja dela, kakor so n. pr. «Črne bukve» ali pa «Socijalizem».

To glavno pravilo, da se izdajo Krekovi spisi v kronološkem redu in ne sistematično urejeni, je mogoče brez pridržkov sprejeti in izvesti. Vprašanje je seveda, kako treba urediti posamezne zvezke, da bodo ustrezali svojemu namenu. Prvi zvezek v tem pogledu ni ravno uspel, kar je škoda. Že a priori je bila publikacija zgrešena zaradi popolnoma slučajnega, zunanjega vzroka: namenjena je bila najširšim krogom in po njih duševnih zmožnostih je urednik uravnal ne samo iz b e r o gradiva, ampak tudi njega razlago in okvir. Krek pa ni last samo našega preprostega človeka, za katerega je v prvi vrsti skrbel, ampak n. pr. tudi našega razumnika, ki ima vso pravico, da spozna Kreka tudi z onih strani, ki ga baš kot razumnika označujejo. Urednik se je s tako omejitvijo v neki meri celo pregrešil nad slovensko univerzalnostjo Kreka, pregrešil nad Krekom kot historično slovensko osebo, katere duh je oplodil pri nas najrazličnejša področja, ne samo ona, ki so dostopna in umljiva n. pr. kakemu običajnemu članu kakega izobraževalnega društva na deželi, samo «kmetom in delavcem», kakor pravi urednik sam. Sicer je zgodaj spoznal, da se to načelo ne bo dalo vseskozi izvesti, toda na celotni ureditvi tega prvega zvezka se poznajo njegove posledice. Knjiga je zaradi tega težko pregledna, neenotna in nam ne kaže prave, t. j. popolne slike Kreka v njegovih mladih letih.

Očividno je, da si urednik ni bil na jasnem glede tehnike take edicije: sledovi te nejasnosti se poznajo tako na razdelbi celotnega zvezka, kakor na posameznostih. Usodna metoda izbiranja je temu kajpada v prvi vrsti precej kriva. Neenotnost se vidi že na tem, da govori o načinu svoje izdaje kar na dveh mestih, v predgovoru in posebno zobširno na str. 58 in 59, pa tudi sicer še večkrat v tekstu ali pod črto. In vendar imamo danes že nekaj dobrih zgledov, po katerih bi se bil urednik lahko pri tej izdaji ravnal.

Izhajati bi bil moral pri takem delu najprej od «corpusa» spisov, ki jih je nameraval v zbirko sprejeti. Če je zbirka časovno urejena in so spisi razno-vrstni, se ponatisnejo v časovnem redu: če se v njih nahajajo posebne skupine, se naj te skupine postavijo skupaj. Tako bi za ta prvi zvezek popolnoma ne-prisiljeno dobili sledeče skupine: a) pesmi, b) pripovedna proza, c) članki, d) pisma. Na vsak način pa mora biti pregled spisov ona centralna točka, iz katere se vse postransko gradivo uredi. Po tej centralni skupini se mora ravnati življenjepisni uvod in po njej se morajo ravnati opombe, ki jih pri- občenim spisom doda izdajatelj. Kar spada v eno skupino, se mora obravnati v njej in ne drugje; samo na ta način dobi taka publikacija ono preglednost, ki je za nje porabnost neizogiben pogoj. Tako bi n. pr. pesmi «Bršljana ni»

(str. 13), «Sobica (32), odlomki na str. 36, 42 in dalje spadali v sredo in ne v življenjepis, ki se bo seveda, če treba, nanje primerno oziral. Posamezna pisma se priobčijo (po potrebi v izvlečku!) v življenjepisu, če jih je več, jih je najboljšje dati v posebno skupino. To treba presoditi od slučaja do slučaja!

Če naj bo taka izdaja res izdaja spisov in ne samo neke vrste bibliografija, se morajo spisi priobčiti v celoti in ne z delnimi ekscerpti. Tukaj vlada res neizprosni «aut aut». Ali je spis vreden, da se ponatisne in potem v celoti in ves, ali pa se samo bibliografsko registrira. Kaj naj pomagajo koščki, priobčeni n. pr. na str. 116, 118, 133, 138, 145? Kdor se interesira za Kreka kot mladostnega in mladinskega pisatelja, iz teh fragmentov ne bo dobil dovolj gradiva — in kaj naj napravi, če mu viri sploh niso dostopni? Nota bene: oni viri, katere mora taka izdaja naravnost zameniti! Uvod pisma P. Bohinju (str. 80) bi se pač smel ponatisniti, če bi se tudi pokazalo, da Krekova ruščina in češčina ni bila ravno vzorna! In zakaj je oni latinski pasus, ki je v Krekovem pismu na str. 67 izpuščen, na str. 184 vendarle priobčen?

Neke vrste rahločutna obzirnost je menda zakrivila, da smo dobili samo ekscerpt iz VII. Krekovega pisma (str. 71), v katerem je Krek portretiral takratni avstrijski episkopat ob priliki njegovega zborovanja, pisma, ki se Dolencu ne zdi primerno za knjigo, namenjeno «širšim krogom». O ti «širši krogi», kako dolgo nam bodo še predpisovali naše kulturne potrebe! Pismo bi res da ne zanimalo Dolenčevih «kmetov in delavcev» — takih si Krek menda sam ni mislil! — pač pa vse nas druge, ki vemo, da je imel Krek v duhovskih in cerkvenih vprašanjih večkrat prav svoje lastne in posebne nazore. Ali se mu niso porodili šele takrat, ko je iz skromne Ljubljane prišel v dunajski Avgustinej? Marsikje zavzneni ta misel od stavkih priobčenih pisem.

Dolenc misli, da nas IV., V., XI. in XII. poglavje Krekovega «Mozaika» ne zanima, in čuti celo nekako potrebo, da Kreka opravičuje. Popolnoma po nepotrebnem! Mi bi ta poglavja radi brali — in bi jih smeli brati! — kot zanimive historične dokumente, ki pa jih nam urednik žal ne privošči. Deloma je tega kriva menda tudi ona gromozanska plahost, ki se pri nas tako strašno boji vsake krepkeje besede, vsake ostreje barve. Urednik, ki s svojimi avtorjem ravna tako, je na las podoben naravoslovcu, ki bi n. pr. srakoperju izpulil vse pisano perje, preden bi ga postavil v svojo zbirko ptičev, izpulil menda zato, da bi ne kvaril barvne harmonije raznih vrabcev. Krek, ki se krepkih primer ni bal, ampak jih je naravnost ljubil — za to imamo v tem zvezku samem dovolj dokazov! — bi tako ravnanje pač sam kotzboječe in protinaturno s kako «primerno» odklonil! —

V tretji del take publikacije bi trebalo sprejeti račun o urednikovem «hiševanju» in vse potrebne opazke k priobčenim spisom. Tam bi n. pr. bilo pravo mesto za vse to, kar stoji v tem prvem zvezku na str. 38. do 59. v sredi Krekovega življenjepisa! Tamkaj ta dolga bibliografija samo moti. Tudi bo prihodnje zvezke treba opremiti s skrbnimi registri imen in stvari, če naj dajejo ono korist, ki se od take publikacije sme in mora pričakovati.

Delo, ki se ga je Dolenc lotil z nenavadno vnemo in ljubeznijo, bo, enkrat dovršeno, stalo v vrsti naših «Monumenta historica». Na to, in ne na potrebe in zmožnosti naših kmetov in delavcev, mora njegov urednik misliti. Potem bo v nadaljnjih zvezkih dal nekaj več in nekaj višjega, boljšega, nego se mu je s prvim zvezkom posrečilo.

Hermann Wendel: Kreuz und quer durch den slawischen Süden. (Von Marburg bis Monastir. — Von Belgrad bis Buccari. — Krainer Tage.) Frankfurter Sozietäts-Druckerei, G. m. b. H., Frankfurt a. M. 1922.

Hermann Wendel je sin Lotaringije, te lepe in vesele zemlje, ki je skozi dolga stoletja neprestano bila predmet vročega poželenja svojih sosedov, večno bojišče vseh mogočih narodov, cilj osvajalcev in zibelka bogatega kulturnega razmaha. Zrasel v središču teh vulkanskih tal, v starodavnem vinorodnem Metzu, je Wendel pravi predstavnik te čisto posebne rase, ki je tekom vekove trajajočega mešanja krvi dveh velikih narodnih teles neopaženo nastala iz najžlahtnejših sokov dveh starih plemen. Na teh tleh se je vihravi, malce lahkomisljeni galski član zliel s strogo germansko delavnostjo, tu se je bleščeči francoski esprit spojil v čudovito popolnost z nemško treznostjo, omiljeno z obilno mero čustvenosti in sanjave romantičnosti. Lorraina ni samo zlato jabolko Iridino, kot most je, kot vrata, vodeča iz zapada na iztok.

Wendel naših krajev ni prepotoval kot poetično navdahnjen sanjar, niti kot socijolog ali nacionalni ekonom, temveč čisto enostavno kot človek-popotnik. Vse, kar more življenje zvedavim očem nuditi novih, še nepoznatih oblik, vse so pritegnile nase njegov pogled, vse so vzbudile njegov interes, mu ostavile neizbrisne vtiske, ki je njegova knjiga priča o njih. Wendel kot potovalec ni eklektik, ni zgolj esteta, v njegovem opazovanju ni nobene preračunjene sistematike. Kar so mu prilike in slučaj odprli vidikov, nobenega ni pustil na strani, da mu ne bi bil posvetil vsaj trenutka pozornosti. Zato ta knjiga ni potopis v običajnem zmislu te besede, ni popis potovanja in vseh onih nebitvenih in slučajnih zunanosti, iz katerih so potopisi običajno sestavljeni, ona je več: spominjanje na veselo preživljene ure, kot avtor sam pravi na naslovni strani. Zato je ta knjiga tako univerzalna, a obenem tako nenavadno osebna, intimna, čisto Wendlova, da v nji prepoznaš sliko pisatelja, ki ti živa zraste pred očmi in ki jo moraš vzljubiti.

Hermann Wendel ni naš prijatelj šele od včeraj. Bil je izmed prvih Nemcev eden, ki so v »balkanskem vprašanju« našli več nego ceneno snov slabih dovtipov, izmed prvih, ki so tam zunaj slutili, kaj se skriva za tem naslovom. Za časa balkanske vojne je prepotoval ves centralni Balkan, med svetovnim klanjem je z lastno osebno nevarnostjo branil prava srbskega naroda, po lastnem opažanju pisal znamenita »Makedonska pisma«, po vojni pa izdal celo vrsto knjig o našem narodnem preporodu, razpravljal v knjigah in revijah, pa v dnevnem časopisju najbolj nepoznana vprašanja našega narodnega življenja. S paznim očesom zasleduje naš kulturni razvoj in spremlja našo gospodarsko osamosvojitve, med sorojaki nam je tolmač in zagovornik. Prepričan sem, da v nemškem narodu doslej še nismo imeli vnetejšega in iskrenejšega prijatelja od njega. Ta njegova simpatija napram našemu narodu je najznačilnejša poteza vsega njegova publicističnega delovanja, ki mu je prvi in poslednji cilj: pokazati nas svetu v pravi luči, odstraniti zmotna mnenja in neštevilne predsodke, ki nas obdajajo kot gosta megla in jemljejo vid nam samim in onim tam preko. To je namen tudi te zadnje njegove knjige.

Vsebinsko je knjiga sestavljena iz treh delov, ki so: potovanje po Makedoniji, potovanje po Srbiji, Bosni in Dalmaciji ter spomini na Slovenijo. Prva dva dela sta svoj čas izšla kot posebna potopisa v knjigah »Von Marburg bis Monastir« (ki je o nji »Lj. Zvon« že poročal) in »Von Belgrad bis Buccari«, ki je izšla lani. Obe knjigi sta razprodani, kar je napotilo avtorja, da jih je ponovno izdal v skupnem delu in jima dodal še neobjavljene spomine na »Kranjske dni«, ki jih je preživel predlansko jesen med nami.

Da pisca prav razumemo, treba par opazk o njegovem značaju. Wendel je človek, poln življenske sile, duhovit veseljak s primerno dozo zdrave prečernosti, rafiniran opazovalec, a brez dekadence. Bolnega v njem ni ničesar. Njegova

izobrazba je presenetljivo vsestrana in bogata. Po poklicu publicist, uvaževan literaren kritik in esejist (poznana je njegova obširna biografija pesnika Heineja in kritične izdaje starih nemških pesnikov), ostroumen narodno-gospodarski pisatelj, aktiven politik in narodni poslanec, Wendel je socialist v prvotnem, duhovnem zmislu besede, predvsem pa človek in to cel človek.

Potoval je po naši domovini brzo in na način, ki pri potopiscih ni ravno običajen. Njegova pota so ga vodila v mesta in kraje, ki jih tujčeva noga le redko in samo slučajno najde, odprta so mu bila marsikatera vrata, ki so drugemu popotniku zaklenjena. Zato so njegovi vtisi s pota tako pestri in tako iskreni. V njegovem slikovitem impresionističnem pripovedovanju postane vsak najneznatnejši dogodek tudi neudeležnemu bralcu pravo doživetje. S par besedami pričara na svoj brzo se menjajoči film sugestivno učinkujočo sliko, ki ji veruje, ki se ti zdi znana. Tajnost tega redkega daru prepričevalnosti leži v globokem občutju pisca, sprejemljivega za najfinejše zunanje dojme, in v neposrednosti, s katero jih vrže na papir. Vsak morda čisto brezpomemben dogodek, gledan skozi očala avtorjeve skladne osebnosti, zadobi popolnoma svojevrstno barvo, postane zanimiv, važen in značilen. Oblikujoča moč ustvarjajočega duha je, ki iz sive indiferentnosti dogajanja zgrabi poedini pojav, mu dá obliko, zmisel in duha, svojega duha.

Občudovanja vredna je Wendlova sposobnost opazovanja, ki z enim samim pronicavim pogledom odkrije jedro in obseg predmeta in se vživi vanj. Če slediš slikovitim popisom pokrajin — kot lakonična režiserjeva navodila oderskemu mojstru so — če motiš te vsakovrstne prizore s poti, sestanke z različni ljudmi, važnimi in nevažnimi, ter v par besedah skopo očitane impresije situacij in trenutkov, prisiljen občuduješ avtorjevo virtuoznost podajanja. Vsakemu predmetu zna oteti njegovo značilnost, njegovo posebnost, ki jo ume podati s par stavki. V vsaki epizodi se zrcali podoba notranje bogatega človeka s toplim srcem in čistim razumom, pa da spremljaš pisatelja preko brezkrayne banatske ravnice, da sediš z njim v turški kafani, piješ vino z njim v obcestni dolenski krčmi ali da stopaš ob njegovi strani po tlaku polnočnih dubrovniških uličic. Povsem slučajno, spontano so nastali spominski listi, ki tvorijo to knjigo brez pretenzij, a vendar tako natrpano z življensko modrostjo, tako polno naukov iz lepega in veselega evangelija življenja. Ta knjiga je Wendel sam. Skrajna njena subjektivnost je obenem najpopolnejša objektivnost njena. Iz vsake strani gleda njegova figura, ki vabi bralca, da ide z njim, ki ga zove na uživanje vsch teh nešteti lepote in doživljajev sredi mrkih albanskih klancev, bosanskih šum, črnogorskih kamenitih polj in modrine širnega jadranskega valovja. Cel panorama se odpira pred očmi strmečega bralca, ki misli, da gleda v pisan kaleidoskop, a vendar ne dolgočasi, ne utruja.

Kakor vsebina tako je tudi slog te knjige čisto Wendlov, srečna spojitev kozérškega žurnalističnega stila z načinom pisanja intimnega dnevnika, pisanega za pisca samega in za njegove drugove. In vendar je ta knjiga pisana za vsakogar in za vse. Z istim užitkom jo bo bral Nemec v Rajhu, kot naš človek, ki bo v nji iskal svojo sliko in jo tudi našel. Wendel piše nenavadno sočno, lepo nemščino, sijajno poznavajoč vsak timbre jezika in vse njegove nijanse. Zaradi bogatega besednega zaklada bi ga po pravici mogel zavidati marsikateri nemški pisec. Knjiga je vsa prepletena s citati, ki pričajo o veliki načitanosti pisca, obenem so pa po svoji izberi najboljši dokaz za njegovo skladno osebnost.

Kot najhujšo pogrško so knjigi očitali, da ni povsem objektivna, da avtor ni povsod tako iskren, kot bi to bilo treba, da je večkrat zamolčal, kar bi bilo

treba povedati. Morda je ta očitek le deloma tudi opravičen, a če je, treba ga zapisati na račun njegove simpatije do nas, ki mu odpira širši pogled na vsa naša vprašanja, ki so danes v središču diskusije, in mu zaeno tudi pravi, da ni njegova naloga s strogim, zadirčnim očesom beležiti vse te v bistvu nevažne in postranske stvari. Drugi je očitek netočnosti: morda mestoma opravičen, toda le deloma. Da v izberi svojih mentorjev, ki so mu bili skoro izključni vodniki po Jugoslaviji, ni bil dovolj izbirčen, to je prav za prav edina njegova napaka. Mislim pa, da se do danes v Nemčiji še ni napisala o nas (in to od nemškega avtorja) knjiga take obsežnosti, ki bi bila vsaj podobna ti, kar se tičečnosti. Da je pa Wendel tudi naše napake opazil in registriral, se pa bralec sam najlaže prepriča, če vzame knjigo v roke. Da jih je zavlil v vljudnejšo obliko ali skril v duhovitem bönömôtu, tega menda ne bomo prehudo zamerili. Ponavljam: avtor noče biti potopisec v onem suhoparnem običajnem zmislu, temveč vabnik in zapeljiv klicar v življenje. Knjiga bi v nasprotnem slučaju morda pridobila na sistematičnosti, točnosti in porabnosti, izgubila pa obenem ves oni svoj specifični čar osebnosti in umetniške lahkotnosti, ki piscu in čitatelju pomaga preko zamotanejših problemov. Wendel hoče tudi s to knjigo pokazati svojim rojakom in svetu, da je tudi naš človek, čeprav primitiven in očesu zapadnjaka morda eksotičen, tudi človek z vsemi človeškimi lastnostmi, slabimi in — dobrimi. Hotel je tudi pripomniti, da on ta narod in tega človeka ljubi in ceni, da mu je drag prijatelj, ki je vreden prijateljstva. To je prav za prav vsebina tega spisa.

O vsebini ne bom pisal, treba, da vsak sam vzame knjigo v roke: mislim, da jo bo vzel še drugič. Opisi posetov v slavonskih samostanih, po gostoljubnih srbskih hišah Stare Srbije, popisi napol orientalskih mest južne Makedonije in Bosne, starih pomorskih mest južne Dalmacije ostanejo bralcu trajno v spominu. Takih vtisov ne prejmeš iz nobenega Baedekerja. S prav posebno ljubeznijo so opisani dnevi, preživljeni v Dubrovniku, ki mu je s svojo staro kulturo in nenavadno skladnim svojim umetniškim licem ostavil globok dojem. Zadivil ga je stari Trogir in naravne krasote Kaštelanske rivijere. Za nas Slovence je pa zadnji del najbolj zanimiv, ki je po mojem mnenju tudi najpristranejši. Značilna je Wendlova iskrena simpatija napram slovenskemu narodu, ki mu je i po svojem značaju najbližji. Kaj je temu vzrok, bogve. Morda dejstvo, da smo tudi mi narod, ki je vzrastel na tleh, kjer se križajo vplivi tujih velikih kultur, ki so vse ostavile sledove v naši narodni kulturni zgradbi, morda ga je privlačila naša žilava odporna sila, morda delavnost, združena z veseljaštvom, ki nam daje svoj pečat. Čitaj Wendlove slavospeve solnčni Dolenjski, fino občuteno poglavje o Bohinju, njegov slikoviti popis Višnje gore in skoro ne boš verjel, da je to mogel napisati tujec in še celo — Nemec.

V dneh meglene prošlosti nas je obdajal od vseh strani val mrznje proti vsemu, kar ni bilo naše. Zapirali smo hoté ušesa vsakemu glasu od zunaj. Bili smo preveč preplašeni, upravičeno smo se bali tujcev, saj smo poznali vso njihovo lokavost in zlobo, da smo se tresli za naš mali košček pravice, ki nam je še ostal. Politika nam je izčrpala vse sile, zatemnela pogled in zmedla pojme. Danes so razmere ugodnejše, vprašanje naše narodne svobode ni več ogroženo v svojih temeljih, treba je, da razširimo svoje obzorje preko ozkih mej svojega ozemlja, da se ozremo za prijatelji in odstranimo vzroke nesporazuma in nezaupanja. — Kaj pravi avtor v predgovoru k knjigi: da gre za čisto nepolitičen spis. Toda če hočeš, bralec, je ta knjiga tudi povsem politična, v enem namreč: v spoznanju, da je neznanje in nepoznanje poglavitni vzrok sovraštva med narodi in kal novih sporov brez kraja. V tem spoznanju hoče, da postane

sograditelj na stavbi zblizanja narodov in zgradbi miru. In če postane samo najmanjši pilot na tem mostu, ki naj zveže dva sovražna bregova, ta knjiga ni bila zaman napisana.

Dr. K. Dobida.

Branko Radičević, Pesme. Sredio † dr. T. Ostojić. Odabrana biblioteka 1. 1923. Izdanje I. Đ. Đorđevića, Beograd-Sarajevo. Str. XXIII + 441.

Malo je knjig v srbski književnosti, ki bi bile doživele toliko izdaj kakor Radičevićeve pesmi, prekaša pa jih po številu le Njegošev «Gorski Vijenac». Najnovejša izdaja, prirejena od dr. Tihomirja Ostojića, je štirinajsta.

Ostojić velja za najboljšega raziskovalca in poznavalca Radičevićeve poezije in smo po vsej pravici pričakovali, da nam bo dal v uvodu nekaj takega, kar nam dejanski nudi. Podaja nam izvrsten opis Brankovega življenja, dela in okolja, ki je neposredno vplivalo na pesnikovo ustvarjanje in podčrtalo pravec njegovega razvoja.

Pred nami je celokupno izdanje Brankovih pesmi, samo dve (Zarobljeni orač. Djevojka dragom) nista dobili svojega mesta, dasi ju prireditelj beleži v svoji «Hronologiji pjesama Branka Radičevića» (Rad. Jugosl. Akad., knj. 218, g. 1918.). To seveda ne dela knjigi občutne škode, vendar kaže na nedoslednost v urejanju, kar se vidi zlasti pri razporeditvi pesmi, kjer se je urednik držal zdaj prve izdaje, zdaj zopet časovne zaporednosti nastanka. Sploh nima kriterija pri razvrščanju pesmi!

Z ozirom na to, da ta izdaja ni v zadostni meri kritična, mislimo, da bi bil storil prireditelj bolje, ako bi bil dal samo izbor Brankovih lirskih pesmi, kakor da je skušal prirediti celokupno izdanje Brankove epske in lirske poezije. Prihajati s celotnimi izdajami je namreč umestno le takrat, ako so v polni meri kritična in morejo služiti višji, znanstveni svrhi. Za široko občinstvo, ki išče zabave in razvedrila, ne da bi mu bilo do kakih teoretskih intencij, zadošča antologija. S tem, da nudi antologijo namesto celokupne izdaje, služi izdajatelj obenem plemenitemu namenu, dviga knjižni okus publike na najhitrejši in najbolj neposredni način, ako se mu je seveda posrečilo izbrati najboljše. Za uživajoče čitateljstvo bi bilo dovolj, dati izbor Brankovih lirskih pesmi, a jih nekaj opustiti, kakor tudi vse epske pesmi. Kajti Branko, predhodnik Omladine srbske in njen prvi pesnik, je na veliki višini kot lirik in kot tak je dosegel svojo popularnost, dočim stoji kot epik mnogo nižje. On je v liriki pesnik mladosti in navdušenja, v njej zveni pomladna nota, polna mladeniškega razpoloženja in želje po življenju, v epiki je hladen, razvlečen in ne nahajamo zanj tako bistveno značilne neposrednosti in individualnosti. Ti njegovi epi so važni za strokovnjaka, a mnogo manj za širše čitateljstvo. Zastran tega je po našem mišljenju postopala Matica srbska leta 1903. jako pametno, ko je izdala samo Brankovo liriko.

Resnično, pričujoče knjige ni mogoče smatrati za definitivno, vseskozi kritično izdajo celokupne Brankove poezije. Poleg vsega, kar je že gori navedeno, je še drugih nedostatkov, tako n. pr. nimajo pesmi zabeležene niti historije, niti redakcije, iz katere so vzete. Kar je v tem pogledu in tudi sicer mnogokje nejasno, ne gre na rovaš dr. Ostojića, kajti priredba knjige, kakor jo imamo pred seboj, ni njegova končna redakcija, temveč je izšla že po njegovi smrti ter velik del krivde pada na one, ki so to delo zaključili. Uverjeni smo namreč, poznavajoč dr. Ostojića, da bi bilo naše zadovoljstvo popolnejše, ako bi on sam dal delu svoj imprimatur.

Ni je še doslej kritične izdaje celokupnih Radičevićeve del! Bila pa bi močno potrebna za spoznavanje prvega srbskega narodnega pesnika. Tej potrebi

bo ustrezno, ko bo — kakor se naznanja — Srp. Knj. Zadruga založila letos, v čast stoletnici Brankovega rojstva, kritično izdajo celokupne Brankove poezije. Pripravlja jo profesor beograjske univerze P. Popović. Potem bo knjiga, o kateri smo govorili, izgubila še v večji meri na interesu in vrednosti ... A. Z.

Vladimir Nazor, Carmen vitae. Antologija. Uredio i pogovor napisao M. Marjanović. Narodna knjižnica (Naši pjesnici IV.). Zagreb 1922. Str. 261 + VII.

S to izdajo smo dobili jako plodovitega pesnika Nazora v izboru, ki nam daje njegovo pravo in popolno sliko. Nazorjeva poezija se odlikuje po vedrini in pravič se ne spušča globlje v reševanje zamotanih problemov. Ne rešuje problema življenja, temveč konstatira življenje: v vrelu in solncu, gozdu in morju, pri drobnih živalcah in morskih algah; v smoli bora vidi njegovo kri. Življensko in odporno moč je čutil tudi pri svojem rodu, ki je ostal celo v težkih dneh suženjstva duševno svoboden. «Pjesma o rodu» opeva junake z Jadrana kakor z Balkana, da pa pesnikov pogled sega i tja do Soče, o tem pričata dve njegovi pesmici, ki pa ju ni v tej izdaji. Pesnik se izraža v bogatem in blagolasnem jeziku, vedrem in jasnem, kakor so mu tudi misli vedre in jasne. V tem se znatno razlikuje od večine modernih srbsko-hrvatskih pesnikov, med katerimi zavzema Nazor eno najuglednejših mest.

Kot zelo plodovitemu pesniku — z vsemi vrlinami in hibami plodovitih pesnikov — mu antologija prav posebno dviga ugled. Mislim na antologijo, kakor je ta, kjer so pesmi izbrane z visokim estetskim okusom, zbrane z razumevanjem in razvrščene po medsebojni notranji sorodnosti, brez hitrih skokov in neumestnih pretrganj, kolikor to ravno dopušča raznolikost poezije.

Dalo bi se pač po manjših nedostatkih slutiti brzo in površno delo, ako ne bi poznali urednika. V besedilu pesmi popravlja manj znane in neknjiževne oblike. Tako ima v pesmi «Poziv» IV (str. 5) «Razglasite, u jadu ne bile», dočim je pri Br. Vodniku (Djela V. N. I do V, Zagreb 1918): «Haber dajte...» Samo ne izvaja tega spreminjanja dosledno. Za primer naj služi «Majka Margarita» (str. 144), spesnjena v istem narečju kakor istoimenska narodna pesem. Zato je tukaj «lipa Cvita», «bilig» itd., poleg tega pa tudi «vinac», «vječno» in sl., kar ne odgovarja jeziku narodne pesmi. Dijalektskim pesmim bi bilo treba korekturja, dobila pa ga je v vsej zbirki samo «Žena zapušćena» (str. 133). Komentar je doslovno prenesen iz Vodnika (česar ne omenja), ter tako tolmači posamezne besede: «shod = doksat», «škapular = scapulare» itd.; nadalje misli, da je potrebno in vredno zabeležiti: «tujina = tudina» ali «dečica = dječica», da pa ni treba razlagati «leh» v isti pesmi in «pökle», «zlizan», «räkve» v neki drugi (str. 101). A razen tega se nahajajo v vsej knjigi manj znane in tuje besede, kakor «maina» (str. 32), «čekrk» (str. 32), «püsat» (str. 36) itd. Toliko jih je, da bi mogel založnik iz njih sestaviti obljubljeni slovar na koncu knjige!

Pri pesmih «Prognanik» (str. 26), «Pjesma na vrelu» (str. 48) in še nekaterih drugih se urednik ni držal Vodnikove izdaje, o kateri sam v «pogovoru» pravi, da vsebuje «sve one pjesme, koje nije sam pjesnik definitivno izbacio». Za pesem Kosovo XI (Str. 127), ki je ni v Vodnikovi izdaji, je pravilna misel, da se ji pesnik ni odpovedal.

Nedostatkov bi se dalo še več navesti, toda kar je najvažnejše, to je brez ugovora. Pa še nekaj: antologija ni samo dobra, ampak tudi privlačna knjiga, ki se prijetno čita. Zagotovljen ji je lep uspeh. P. B.

KRONIKA

Hamlet na slovenskem odru. Umetniško najpomembnejše in najvrednejše, kar je slovenska drama nudila tekom zadnjih let, so nekatere predstave Shakespearja. V njih so se po večini na srečen način zli v celoto clementi, ki jamčijo za uspeh vsaki predstavi: odlične kvalitete dela samega, adekvaten prevod in izredna ljubezen interpretov. Tako smo na primer doživeli že celo serijo predstav Hamleta — v eni sezoni okroglo dvajset! — kar je za malo provincijalno Ljubljano nekaj nadvse častnega in ni nič manj častno za kulturni nivô gledališke publike. S tem dejstvom, mislim, je najtehtnejše ovržena zahteva tistih, ki se jim tu pa tam zahoče nekakšnih »ljudskih« iger, in dokazana hkrati resničnost besed dramaturga O. Župančiča, če pravi, da je najboljša *ljudska igra* — Hamlet.

Resnično: Shakespeare je še danes najzanesljivejše merilo vsakega gledališča. Ni merilo samo poetu, ki snuje in oblikuje lastne dramske vizije, neprostoovoljno oplojen in vzneten od preobilnih lepôt in globin tega božanskega genijalnega tvorca, boreč se z njim in zanikajoč ga, ne, še bolj je merilo igralcu, ki sodoživlja in preživlja ter soustvarjajoče na plastičen način izraža in tolmači značaje in usode njegovih oseb. Razumljivo je, da silni zanos Shakespearjeve besede slehernega igralca dviga in mu stopnjuje njegovo umetniško potenco, hkrati pa se mora v njem, če ni absolutno brez vsake samokritike, vzbuditi dvom, je li dorasel težki in odgovorni nalogi, biti tolmač temu, kar je v umetniški obliki najvišjega spočel stvariteljski duh človekov na zemlji, in v tem zdvajanju, menim, se kot pri delu nobenega drugega avtorja tehtata igralčeva moč in nemoč. Zakaj, materializirati in projicirati na oder problematični in komplicirani lik kakega Hamleta, slediti mu po labirintih bolečajočega duha in razrvane duše — za to, bogme, ne zadošča, da se zna kdo dostojno kretati po odru, primerno agitirati, zmiselno govoriti; za to je treba bogate notranje klaviature, žive stvariteljske iskre. Tiste besede, ki jih govori Hamlet Gildensternu o igranju na flavto, veljajo predvsem interpretom Shakespearjevih oseb.

Potem mi je vseeno, kako igralec pride do svoje podobe: z intelektom ali z intuicijo. Egalno mi je celo, kako kdo pojmuje kakega Hamleta: resnično blaznega ali samo šibkega, lokavega in oklevajočega sanjača. Najskrajnejša subjektivnost je privilegij resničnega umetnika. In vrh tega Shakespearjeve osebe niso polljudje z ulice: to so navzlic vsej diferenciranosti značajnih črt — osebnosti, na meji med tipom in karakterjem. Najsi jih je Shakespeare odel v kostum svojega časa, so vseppek občečloveški in večočloveški liki. V brezčasju stoje, izven dob in meja.

Shakespear je kaj dobro vedel, da je kostum samo materializacija, oder samo klaverna bajka. Kaj potem zato, če gori na njem ena žarnica več ali manj, spred ali zad, zgoraj ali spodaj? To vse ni resnica in nima namena, vzbujati v razsodnem gledalcu iluzij resničnosti. Kaj mi bo resnično solnce na odru? Resnica, potencirana resničnost je samo tisto, kar se godi v duši velikega umetnika. Kaj zato, če govori Antonij svoj govor v fraku? Mojster Kačalov mi je dal neizmerno silnejši dojem pravega starorimskega aristokrata nego stotero mojstrovskaz v togi in z masko najpristnejšega Rimljana.

Kaj je končno vsa tista zgodba z robcem v Othellu? Bedasta historija pod peresom klepetavega reporterja! Groba, negibna snov, neznatna smet! Šele, ko se je sklonil nádnjo poet in dahnil vánjo iskro svojega notranjega požara, je ta

smet vzplamenela, oživila v katastrofalno usodo. Kajti vse, kar sta na nebu in na zemlji ustvarila bog in poet-umetnik se je spočelo v ognju in se rodilo iz ognja. Le kdor gori sam, bo vžigal druge. In kakor je Shakespeare osebno doživel svojega Othela,

ki ljubil ni razumno, toda preveč;
ki ni bil radosumen, toda vzpaljen,
je vrel do viška...

in kakor je moral zaklicati sebi in svoji okuženi dobi:

Svet je iz tira; oj, in gorje meni
jaz bil sem rojen, da ga uredim...

ko je doblaznel Hamleta in njegove «hude sanje» ter slednjič umrl njegove bedne smrti, prav tako bo moral vsak igralec-tolmač teh oseb doživljati njih življenje, doživetih njih bolečin in končno umreti njih smrti, skratka, živeti ne eno, marveč stotero življenj. Gorje mu, kdor pri Shakespearju kaj nareja in ponareja! To je, kakor bi zlato izpreminjal v blato. V Shakespearju ni nič narejenega, ni ničesar, kar bi bilo rojeno iz poetske gizdavosti ali napetoličnosti. Zato ga ni pisatelj, pri katerem bi nas bolj ranile vse tiste laživrine igralske umetnosti, kakor so «virtuoznost», spretnost, rutinerstvo, plehko komedijanstvo in deklaratoričnost. Vse, kar plane na oder, mora planiti spontano, naravnost iz srca. Zategadelj je on še danes najvišje, najobčutljivejše in najvernejše merilo.

Če smo dobili Slovenci vsaj slutnjo Shakespearja, vzprijetega na teh osnovah, potem je to za zdaj, ko je slovenska drama in nje igralska interpretacija še zmirom ena najkočljivejših zadev naše kulture, velika pridobitev. Jaz mislim, da smo dobili to slutnjo — vsaj v poglavitnih osebah odigranih Shakespearjevih del.

Slovenski Hamlet, ki je pred dvema letoma še ves tičal v šabloni in se izživil v hudournikih elementarnih besed, za katerimi ni bilo doživljanja, vidoma raste in napreduje, se pogloblja in postaja plastičnejši in obrzdanjši, tako da smo letos doživeli kreacijo, kakršno bi prej postavilo na oder danes le malo igralcev v teh naših zemljah. Seveda, ob najkočljivejšem mestu se mu je spodeknilo. Monolog «Biti ali ne biti» je slovenski Hamlet govoril na menoma z neko nonsalantnostjo, ki ni bila niti pristna, niti vredna njegove kreacije! Ta namen je razodeval nemoč. Rogoz naj se ne vara: te besede so med najglobljimi, kar jih je kdaj človeška roka pisala med življenjem in smrtjo, in jaz sem prepričan, da jih je Shakespeare pisal s smrtnimi sragami na čelu in z drevenecimi prsti... Umetnik, ki jih je doživel, bo odpiral gledalcu prepade, ki se globé v brezmejnost onkraj vsega, kar je. Navzlic temu in najsi je Rogozov Hamlet še tako nepopoln — eno stoji: od tega igralca veje žar in zanos, ki pali in vžiga; zato gre občinstvo upravičeno za njim.

Elementarna dinamičnost Shakespearjevega verza in pesniški vonj Cankarjevega slovenskega izraza je nosila tudi večino ostalih interpretov. Lipah je postavil na oder zelo vidno in plastično figuro Polonija. On malo preveč karikira včas; ko bi bil umerjenjši in manj mladosten, bi bil bolj Polonij in manj Lipah. Ta hiba, igrati samega sebe, ne pa osebo, ki jo predstavljaš, je lastna večini mlajših igralcev; pri nas je v ansamblu zelo udomačena. Zato imajo naši igralci po večini tako ozek krog vlog, v katerih resnično usop in se povzpno do izvestne višine, v drugih ostajajo medli, če se ne otmo v pretiravanje v drugo smer. Častna izjema v tem pogledu se mi vidi Kralj. On ume svoje osebe nijansirati in jih

notranje presnavljati; dasi vloga Laerta ni ravno zanj. Manj sreče ima Skrbinšek: on preveč eksperimentira; zdi se mi včasih, kakor da v isti vlogi pri dveh predstavah ne gledam iste osebe. Zdi se, kakor da ne živi vloge, marveč jo secira na odru. Ker obvladuje samo dva momenta, popoln mir ali najstrastnejši afekt, pogrešajo njegove vloge potrebnih prehodov in nijans. Ko bi še obrzdal svoj glas, bi bile drugače njegove kreacije morda vrlo zanimive umetnine. Mora se reči, da njegov kralj Klavdij v celoti ni uspel.

Ženske v Hamletu ne posezajo tako usodno v razplet dejanja kakor n. pr. v Othellu ali v Macbethu. Zato tudi interpretinje na slovenskem odru niso ustvarile iz njih tako vidnih predstav, kakor bi bilo potrebno. Ofelija je samo rahlo nadahnjena skica, ki jo mora umetnica sama izdelati, izčrpati vso njeno pristno ženskost in tragiko, ki je uklenjena bolj v to, kar doživlja, kot v to, kar govori. Potem njena blaznost ni samo lepa in žalostna slika, marveč neskončno več. Šaričeva je podala formalno brezhiben in neoporečen lik; dragocen, ves žameten je zvok verza iz njenih ust. Njena pridušena igra razodeva veliko kulturo, njen doživljaj Ofelije pa nikakor ni dovolj jak in globok. Treba je seči vase, globoko do korenin. — Njena naslednica v vlogi Ofelije, Nablocka, ni uspela; njeno znanje slovenščine za govorjeni verz je odločno preneznatno. V momentu blaznosti pa je našla par zelo posrečenih realističnih potez. Sicer pa naj uprava v bodoče rajši opusti take eksperimente. Shakespeare ni šala; in v enem tednu tudi največji igralec ne more delati čudežev. Vrhtega Nablocka ni igralka klasičnih dram. Bliže klasični dramji je Medvedova. Ta igralka je svoj čas mnogo obetala; žal bi mi bilo, če bi ne izpolnila teh obetov. Njena kraljica Getruda je bila umirjena in dokaj dostojanstvena, v bistvu trpka in nekoliko hladna in trda; preko zlate srede ni segla. Globlji, plastičnejši, bolj človeški izraz je našla Marija Vera. V tej dami na prvi mah prepoznaš resnično igralko. Najsi se njen glas mestoma zaleti v nekak ne povsem sprejemljiv fortissimo, ti ume ona s čudovito nazornostjo ilustrirati vsako nijanso duševnih razvalovanj. Lep primer za to je kreacija njene kraljice. Jaz sem še zmirom uverjen, da to ni zgolj rutina in šola, marveč eks-presija resničnih doživetij.

V celoti je treba ugotoviti, da ostavlja slovenski Hamlet v gledalcu čezdalje globlji in silnejši dojem, kar je najboljši dokaz za njegovo umetniško rast. Tudi režijsko se je tekom let v marsičem izpopolnil. Predvsem je režiser Šest opustil tiste nemogoče filmske »svetlobne efekte«. Mislim, da bo treba nekaj ukreniti tudi glede godbe in jo po možnosti okrajšati, ker daje mestoma delu nekoliko sladkoben, melodramski značaj; to pa Hamlet ni.

Hamlet je v svojem bistvu trpek in grenak ter neskončno ubog človek. Toliko je gotovo. Njegova boleost izvira od duha. Zakaj obšlo ga je »spoznanje«, izgubil je iluzijo za dejanje in čin, kakor pravi Nietzsche: »Svobodni predrzni duhovi so, ki bi radi skrili in zatajili, da so prav za prav strta in neozdravljiva srca — to je primer Hamletov«. In dalje: »Spoznanje ubija dejanje, za dejanje je treba, da te ovija pajčolan iluzij — to je nauk Hamletov«. In končno: »Ali razume kdo Hamleta? Ne dvom, gotovost je to, kar dela blaznega... A za to je treba biti globok, prepad, filozof, da tako čutiš... Vsi se bo jimo resnice.»

Kadar dobimo takega, resničnega Hamleta — Hamleta, ki bo »globok, prepad, filozof« — takrat bo pisec te kronike zabeležil v razvoju slovenske gledališke umetnosti novo ero. In slovensko gledališče bo to, kar bi moralo biti.

Fran Albrecht.

Iz francoske književnosti v letu 1923. Francoska Akademija je podelila za leto 1923. nič manj ko 133 nagrad za razna slovstvena dela. O nekaterih, ki označujejo smer sodobnega francoskega mišljenja, hočemo tu na kratko izpregovoriti.

Po vojni se je hotela francoska misel otresti tujih vplivov in se očrvstiti na lastnih vrelih. Iz te potrebe sta se rodila dva zvezka, ki ju je Jacques Chevalier posvetil Descartesu in Pascalu in ki sta dobila veliko nagrado Broquette-Gonin. Ta dva moža sta po Bergsonu početnika moderne misli, velika pisatelja ter učenjaka: po vedi je Descartes došel k filozofiji; in kadar se je Pascal odločil, delati toliko in tako prepričljivih poskusov, da bodo kljubovali vsem ugovorom, ali se ne spomnimo spričo te tenkovestnosti na drugega francoskega veleuma, Pasteurja? Oba imata drzno domišljijo, vendar pa se zavedata, da je glavna sposobnost pri človeku prirojeni um, zdrava pamet. Pozorno motreč notranje življenje, sta oba izjavila, da je ves človek v misli, in Descartes daje tej misli kot poglavitno vzmet — voljo. Zveza znanstvenega duha z literarnim, spekulacije (proučevanja) z zdravo pametjo, razuma z vero: to ravnovesje, ki ga nahajamo v jedru pri francoskem kmetu, sta udeležila ta protagonista. Vsi rojaki so združeno slavili tretjo stoletnico Pascala, ki je dejal: »Zadnja izjava razuma je: silno mnogo je stvari, ki jih ni mogoče doumeti.»

Descartes, Pascal, Molière! Srečen slučaj je hotel, da imenujem v eni sapi to sveto trojico, kajti nagrado za poezijo je prejel Edmond Porcher za zbirko »Le Rire de Molière«, Molièrov smeh.

Pod vodstvom zgodovinarja Hanotauxa se nadaljuje ogromno delo »Histoire de la nation française«, pri kateri je Louis Gillet dobil nagrado za »Zgodovino umetnosti«. Često se je čula domneva: podlaga francoskemu geniju je germanski duh. Kakor njegovi učitelji: J. Bédier, E. Mâle, A. Michel, A. Hallays tako tudi Gillet dokazuje, da je obratno: Nemci so si vzeli pri Francozih, kar je obema narodoma skupno... Akademija je prisodila prix Gobert Gilletovi »Histoire de l'Art« za njeno posebno vrednost in hoteč pokazati, kako pomembno mesto zavzema umetnost v francoski povestnici.

V sličnem duhu je spočeto delo o srednjeveški Franciji, za katero je bil odlikovan Funck Brentano. Pokazal je to dobo v drugačni luči, nego smo jo vajeni gledati: rešila je bila mnogo problemov, n. pr. organizacijo dela, kar se je tedaj imenovalo »francoski delavnik«, pozneje pa (18. stol.), ko so se Francozi zateleali v Anglijo, se je prekrstilo v »angleški teden«.

Dramsko pesništvo je bilo venčano v osebi François Porchéja. Kot prvo njegovo verzificirano igro bi omenil vojno aluzijo, alegorijo »Les Butors et la Finette« (Butci in Prevejanka). Čarobna Finette je kraljična iz Perraultovih pravljic, lepa, ljubka, kumče vseh vil, hoče ugajati ter ugaja, ne dvomeč, da so vse stvari okoli nje samo za to, da bi ji bile povšeči. Ko pa zasledi pri svojih sosedih pohlep in sirovost, ji je to v razočaranje. Videti je, da je pesnik z njo simboliziral svojo domovino. Slična drobnjava je še »Rdečeličnica« ter »Infantinja«. Vrhovna mojstrovina pa mu je »Le Chevalier de Colomb«, ki je vzbudil v Comédie Française tako navdušenje kakor Rostandov »Cyrano« ali še poprej Bornierova »Fille de Roland«... Častno je prošel tudi François Raynal z izbranim, nežnim delcem »Le maître de son coeur«, ki sem ga gledal 1921. v Odéonu.

V romanu nosi zastavo Alphonse de Chateaubriant z »La Brière«, sijajnim popisom najmanj sijajne francoske pokrajine, pokrite z mrčem in megló. Sicer

so mu očitali, da se nagiblje k melodrami, saj tvori detomor peripetijo in se dejanje razplete z blaznostjo. Razen tega je pripoved tako realistična, da mrgoli polno lokalizmov...

Za njim korakata: Gabriel de La Rochefoucauld (*Le professeur Néant*) in André Maurois (*Ariel ou la vie de Shelley*). «Profesor Ništre», mojster tajnih ved, je trgovski organiziral občevarje z onostranstvom. Duhovi, prividi, utvare, prikazni, dvojniki, sence, kriki v noči, trkanje po steni: plemič de la Varnière se najprej ujame, pomalem opazi, da ga sleparijo, razkrinka vso prevaro. Kaj bo počel? Tu postaja roman silno zanimiv, psihološki posrečen... Naš zlahtnik, ki ima vse dokaze za mahinacijo, zbere vse svoje imetje, ga dá na razpolago — profesorju Ništru ter odide z doma, da vstopi v metapsihično društvo! Ker je okušal misterij, se mu ne more več odreči. Namesto zagrobnosti sprejme sum in senco. Sam sebe vara.

Med vsemi najmanj verjeten, najbolj romantičen in obenem najbolj bolesten, nezmisljen in blazen pa je «Ariel ali Shelleyjevo življenje», ki pa ni roman, temveč istinita zgodba velikega pesnika. Maurois, mojster rahle ironije, je kot tolmač v angleški vojski imel priliko opazovati Albionce, dokaz temu komični knjigi «*Les Silences du colonel Bramble*» in «*Les Propos du docteur O'Grady*», ki sta zlasti ugajali na Angleškem, dasi sta pisani Angležem na rovaš. Čitajo in komentirajo ju po angleških šolah. Delikatni podsmeh ovija najnovejši spis o mlademu poetu, avtorju «Kraljice Mab», ki je po lastni ne previdnosti umrl v 30. letu, to je Percy Bisshe Shelley (1792.—1822.), ki ga je lord Byron po starinski šegi sežgal na grmadi ob obali. Ta angelska postava kakor da je pomotoma zabredla z nebesnih višin na zemljo. To je Ariel, ki je zašel med ljudi ter jih preseneča s svojimi neistinitimi, divnimi konstrukcijami. Odtod strašna nesporazumljenja, pošastne zablode.

Nekoliko prostorčka bi zaslužila v vojni ubiti Robert Dubarle za svoje «*Paroles des vivants et des morts*» in Benjamin Vallotton za roman «*Poheneb*».

Nagrado za francoščino je odnesla univerza Laval v Kanadi, ki vzdržuje francoski jezik in ideje v Québecu. «Ni se mogoče načuditi delovanju kanadske duhovščine, pravi Mgr. Baudrillart: ako je v Novi Franciji še francoska prosveta doma, gre samo, njej zahvala.» Romancier Firmin Roz je prejel prix Vitet v znatni meri za usluge, izkazane francoskemu jeziku v inozemstvu... Pohvalno je omeniti še A. Séchéja, posebno za «*Paroles pour notre bonheur*».

Kdor bi hotel razbrati vse težnje sodobnega slovstva, bi moral pretresati še celo vrsto del, ki se niso potegovala za odlikovanja, oziroma so bila od klonjena. Več kot eno delo je zaslovelo med občinstvom navzlic svoji precijoznosti, meglenosti ali opolzlosti. Vendar pa se sme trditi, da pri sedanji književnosti zmaguje treznost, jasnoča, zdravje. Če se katerikrat razbojna kaka plehka knjiga kot izvrstna, je kriva kritika, ki se često umika reklami. Dosti preveč je zasilnih kritikov, ki smatrajo vaško mlako za morje. Taki presojevalci menijo, da je literatura cvet od sinoči. Z dovoljno naobrazbo dobiš neko perspektivo, ki ti pomaga določiti sorazmerja in te obvaruje zaletelosti. Ni igrača razpoznavati se v ogromni knjižni proizvodnji, ki je pestra in plodovita, dasi je med vojno Smrt nemilo kosila med francoskimi slovstveniki.

N. K.

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Albreht Ivan, Andrej Termouc. Relijefna karikatura iz minulesti. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 56 str. Cena broš. 6 Din, vez. 11 Din. (Splošna knjižnica, zvez. 10.)

Bendé Roman, Pohojena greda. Zbirka pesmi. Gornja Radgona. V samozaložbi. 1923. 92 str.

Bradač Fran, Iz starorimske lirike. Ljubljana. Učiteljska tiskarna. 1923. 67 str. Cena 12 Din.

* **Čosić Branimir, Priče o Boškoviću.** Beograd. S. B. Cvijanović. 1924. 50 str.

Garšin V. M., Nadežda Nikolajevna. Poslovenil U. Zun. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 112 str. Cena broš. 10 Din, vez. 15 Din. (Splošna knjižnica, 13 zvez.)

Golia Pavel, Peterčkove sanje. Božična povest v štirih slikah. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 84 str. Cena broš. 12 Din, vez. 17 Din.

Gencourt de Edmond in Jules, Renée Mauperin. Prevel P. V. B. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 240 str. Cena broš. 15 Din, vez. 21 Din. (Splošna knjižnica, zvez. 15.)

Koprivnik Janez, Pohorje. Maribor. «Sokolsko društvo» v Mariboru. 1923. 125 str. Cena 15 Din.

* **Kostić Laza, Antologija.** Uredio i predgovor napisao Svet. Stefanović. Zagreb. Narodna knjižnica. 1923. 168 str. (Naši pjesnici, VI.)

Linhart A., Županova Micka in Veseli dan ali Matiček se ženi. Nova izdaja. Priredil J. Šlebinger. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923. 140 str. Cena broš. 21 Din. (Zbirka «Oder», 6. zvez.)

Matoš A. G., Pjesme. Zagreb. Narodna knjižnica. 1923. 108 str. (Naši pjesnici, V.)

Milčinski Fr., Mogočni prstan. Narodna pravljica v štirih dejanjih. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1923. 92 str. Cena 12 Din, vez. 17 Din. (Splošna knjižnica, zv. 12.)

Ozvald K., Za vsak dan. I. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1923. 64 str.

Pivko Ljudevit, Proti Avstriji. Carzano. Prva knjiga. Seme. Maribor. Klub dobrovoljcev v Mariboru. 1924. 128 str. Cena 20 Din.

Platon, Sokratov zagovor. Preložil in uvod napisal Anton Sovrè. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1923. 104 str. (Mohorjeva knjižnica, II.)

Pravljice, narodne iz Prekmurja. Priredila Kontler in Kompoljski. Maribor. «Učiteljski Dom». 1923. 125 str. Cena broš. 15 Din, vez. 20 Din.

Ribičič Josip, Kraljica palčkov. Uglasbil M. Kogoj. Lesoreza izdelal Aug. Černigoj. Trst. Goriško učiteljsko društvo. 1923. 31 str.

Rostand Edmond, Cyrano de Bergerac. Poslovenil Oton Župančič. Ljubljana. Ig. pl. Kleinmayr & Bamberg. 1923. 196 str. Cena vez. 65 Din.

Schrottenbach, Po dvanajstih letih. Ljudska igra v štirih dejanjih. Priredil Fr. Koblar. Jugoslovanska knjigarna. 1923. 82 str. Cena 22 Din.

Veber France, Etika. Ljubljana. «Učiteljska tiskarna. 1923. 627 str. 120 Din. (Publikacija «Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani». Filozofska sekcija št. 2.)

Zmavc Ivan, Energetické základy sociotechniky. V Praze. Masarykova Akademie práce. 1923. 116 str. Cena 18 Kč.

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54

Frana Maslja-Podlimbarskega:

Zbrani spisi. I. zvezek.

Uredil dr. J. Šlebingar. Broš. 70 Din,
po pošti 2 Din več.

**Linhart A.: Županova Micka in
Veseli dan.** Drami.

Broš. 20 Din, po pošti 1 Din več.

Stojanović: Kumanovska bitka.

Z zemljevidom. Broš. 30 Din, po pošti
1:50 Din več.

Novčan: Samosilnik. Povesti.

Vez. 48 Din, broš. 40 Din, po pošti
1:50 Din več.

Hurban Vajanski: Leteče sence.

Povest. (Prevodna knjižica.) V. 28 Din,
broš. 22 Din, po pošti 1:50 Din več.

Veber: Znanost in vera.

(Pota in cilji 15. in 16. zv.) Mehko vez.
65 Din, po pošti 1:50 Din več.

Anton Melik: Jugoslavija. II. del.

Opis pokrajin. 527 strani. Z zemljevidom
Jugoslavije. Vezana na finem papirju
65 Din, broširana na slabšem papirju
50 Din, po pošti 2 Din več.

Čermelj: Materija in energija.

(Pota in cilji 17. in 18. zv.) Mehko vez.
60 Din, po pošti 1:50 Din več.

Sienkiewicz: Z ognjem in mečem.

Zgodovinski roman. Vez. 120 Din, broš.
106 Din, po pošti 5:50 Din več.

Coster-Debeljak: Til Ulenspiegel.

Roman. 551 strani. Vez. 70 Din, broš.
60 Din, po pošti 3 Din več.

Ivan Lah: Angelin Hidar.

Starokorotanska povest. Ilustriral Šubic.
Vez. 32 Din, po pošti 1:50 Din več.

Zbirka zakonov. 13 zvezkov.

Taksni in pristojbinski pravilnik.

DELNIŠKA TISKARNA, d. d.

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

TELEFON 132

BRZOJAVI: DELTISK

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. ŠT. 16

ČEKOVNI ZAVOD

ŠTEV. 11.630

Izdeluje vse tiskovine do najumetnejšega barvotiska, kakor tudi
natiskuje liste, časopise, trgovinske in uradne tiskovine — Vsa
ta dela izvršuje kar najhitreje in po strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svoje najbolj urejeno **knjigoveznico**,
ki izvršuje knjigoveška dela od najpreprostejše do najfinejše vrste

Modna in sportna trgovina za dame in gospode

P. Magdič
v Ljubljani

nasproti glavne pošte

*V zalogi
vedno samo zadnje novosti*

NARODNE IZDELKE

(spominčice)

razglednice, šolske in
uradne potrebščine
priporoča

M. TIČAR, LJUBLJANA

Šelenburgova ulica št. 1
in Sv. Petra cesta št. 26

V. BIZJAK IN DRUG

— ROGAŠKA SLATINA —

*Keksi
Prepečenci
Neapolitanke*

*Vafeljni
Čajno pecivo
Medeno blago*

Glavna detailna prodaja v parni pekarni
VILJEM BIZJAK, Ljubljana, Gosposvetska c. 7